

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA LINGVISTIKU

TEA KROLO

**SOCIOLINGVISTIČKI PRISTUP
AFROAMERIČKOME GOVORNOME
ENGLESKOM JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA LINGVISTIKU

TEA KROLO

**SOCIOLINGVISTIČKI PRISTUP
AFROAMERIČKOME GOVORNOME
ENGLESKOM JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Ivana Simeon

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Afroamerička zajednica	3
3. Afroamerički vernakular	5
3. 1. Afroamerički vernakular: dijalekt, sociolekt, etnolekt?	5
3. 2. Razlikovna obilježja afroameričkog vernakulara	7
3. 2. 1. Fonetika i fonologija	7
3. 2. 2. Morfosintaksa	10
3. 2. 2. 1. Glagolska vremena i aspekt	10
3. 2. 2. 2. Dupla (dvostruka) negacija	11
3. 2. 2. 3. Glagol <i>to be</i>	12
3. 2. 2. 4. Gramatička obilježja	12
3. 3. „Jaki“ i „blagi“ afroamerički vernakular	13
4. Povijest zapisivanja afroameričkog vernakulara	15
4. 1. Thomas W. Higginson: <i>Army Life in a Black Regiment</i>	15
4. 2. Ropska svjedočanstva (<i>Slave Narratives</i>)	15
4. 2. 1. Jezik ropskih svjedoka	16
4. 2. 1. 1. Emma Crockett	16
4. 2. 1. 2. Fountain Hughes	17
4. 3. Pjesme uz rad (<i>Work Songs</i>)	19
5. Ebonics kao naziv za afroamerički vernakular	22
5. 1. Porijeklo <i>Ebonics</i> -a	24
6. Sociolingvističko istraživanje Williama Labova: Larry Hawthorne & Latasha Harris	25
6. 1. Larry Hawthorne	26

6. 2. Latasha Harris	29
7. Povijesni crnački fakulteti i sveučilišta	32
7. 1. Sociolingvistički pristup: Stillman College (Tuscaloosa, Alabama)	32
7. 2. Zabranjena riječ (<i>the N-word</i>)	35
8. Jezična ideologija: pogrešno prepoznavanje i „lažna svijest“	38
8. 1. Društveni problemi jezične ideologije: diskriminacija, devalorizacija, stigmatizacija	41
8. 1. 1. Obračuni s policijom: slučaj Michaela Browna, Jr.	42
8. 2. Razumijevanje predrasuda: kategoričko mišljenje	44
9. Oblikovanje javnog mišljenja: mediji	46
9. 1. Hip-hop glazbena scena: 2Pac	46
9. 2. Jazz glazbena scena: Nina Simone, Billie Holiday	48
9. 3. Televizijski prikaz: filmovi, serije	49
10. Zaključak	53
11. Popis literature	55
12. Sažetak	59

1. Uvod

Afroamerički engleski vernakular (*African American Vernacular English*, AAVE) ili, jednostavnije, afroamerički govorni engleski (*African American English*, AAE), crnački engleski vernakular (*Black English*, *Black Vernacular*, *Black English Vernacular*, BEV ili *Black Vernacular English*, BVE), ebanofonski¹ (*Ebonics*) – važna je i uvijek aktualna sociolingvistička tema o kojoj se u Hrvatskoj malo govori, što iz neznanja, što iz nezainteresiranosti uzrokovane udaljenošću pojave koja se tako ne može jezično-empirijski potvrditi. Međutim, medijski (radijski, televizijski, novinski) prijenosi vrve afroameričkim vernakularom: afroameričkom glazbom, afroameričkim glumcima, afroameričkim političarima, aktivistima i raznim drugim medijskim i inim ličnostima, te se o svemu tome malo zna, a sâm se jezik (točnije: vernakular) vrlo brzo širi među mladim hrvatskim zaljubljenicima u popularnu „crnačku glazbu“ i njihov način života, uličnim rječnikom rečeno – *gangsta lifestyle*, koji su popularizirali afroamerički glazbenici kao što su 2Pac (Tupac Amaru Shakur, 1971. – 1996.), Snoop Dogg (Calvin Cordozar Broadus, Jr., rođ. 1971.), The Notorious B.I.G. ili Biggie (Christopher George Latore Wallace, 1972. – 1997.), Ice Cube (O'Shea Jackson, rođ. 1969.) i mnogi drugi.

Američko je društvo podijeljeno na različite zajednice, odnosno veće ili manje skupine ljudi koje svakodnevno komuniciraju i kako-tako funkcioniraju, ali se istovremeno i sukobljavaju, nekada do nesnošljivosti. Mediji novinskim člancima, televizijskim i radijskim vijestima, filmovima i televizijskim serijalima te raznim internetskim sadržajima konstantno upućuju na američku rasnu i etničku problematiku, stvarajući mozaik sukobljenih perspektiva iz kojih oko dalekoga (neameričkog) promatrača zaključke donosi isključivo prema vlastitom nađenju i osjećaju. Jedna od najzanimljivijih američkih etno-rasnih zajednica zasigurno je afroamerička zajednica. U radu se promatra spomenuta zajednica u skladu s jezičnim varijetetom koji ju izdvaja od svih drugih američkih zajednica – afroameričkim vernakularom. Interakcijom između društva, odnosno između kulturnih normi i konteksta te tome primjerena jezika, bavi se lingvistička disciplina *sociolingvistika*. Ona objašnjava načine i metode pomoću kojih se jezik aktivno upliće u odnos prema određenoj zajednici odnosno njenim

¹ Slobodan prijevod. Nazivom *Ebonics* najčešće se služe nelingvisti, a sâm naziv ima različita značenja i konotacije.

pripadnicima, te se na taj način demistificiraju određene društveno-jezične marginalizacije i devalorizacije. Upravo je neznanje ključ kojim se od strane onih kojima društvena segregacija najviše odgovara – a to su društvene elite i politički vrh – upravlja javnim mnijenjem naroda. Društvenom, a time i jezičnom segregacijom, lakše je kontrolirati određene zajednice, uvjeravajući ih se u izmišljene vrijednosti na temelju rase, vjere, jezika, spola itd. Ne čudi stoga što se o postojanju afroameričkog vernakulara kao o posebnome jezičnom varijetetu (dijalektu) i dalje vode rasprave, a sveprisutno je mišljenje o istome kao o iskvarenome, pogrešnome američkoengleskom izražavanju.

Sociolingvistika se, dakle, bavi načinima na koje korištenje i pridržavanje pravila određenoga jezičnog varijeteta služe kao podloga za kategorizaciju pojedinaca u socijalne odnosno socioekonomske klase.

2. Afroamerička zajednica

Prema statističkim podacima popisa stanovništva (*Census 2010*) *Pregleda američkog stanovništva*², odnosno *American Community Survey*-a (ACS-a) iz 2010. godine³ oko 13%⁴ stanovništva Sjedinjenih Američkih Država čini afroamerička zajednica, odnosno zajednica ljudi crne rase koji, osim boje kože, dijele zajednički jezik i zajedničku kulturu. Potomci su to Afrikanaca koji su u Sjevernu Ameriku dovedeni kao robovi „bijelim“ Amerikancima (bolje rečeno: američkim kolonizatorima, europskim doseljenicima) između 17. i 19. stoljeća. S istoga internetskog izvora⁵ iščitava se podjela ljudi s područja Sjedinjenih Američkih Država u 1820. godini; ljudi su, službeno i bez zadržke, bili podijeljeni na slobodne bijelce (*free whites*), robove (*slaves*) te slobodne obojene osobe (*free colored persons*). Na mapi ropske populacije južnih država Sjedinjenih Američkih Država iz 1860. godine⁶ (prema popisu stanovništva iz iste godine) vidljivi su dotad nebaždareni brojčani podaci koji su postali temeljem promjena u američkome robovlasničkom društvu: na području američke države Južna Karolina 57,2% stanovništva činilo je „crno“ roblje, a odmah zatim na području države Mississippi robovi čine 55,1% ukupne populacije. Slijede ih države Louisiana, Alabama, Florida, Georgia, Sjeverna Karolina, Virginia, Texas i druge. Iznad oslikane i označene mape stoji svojevrsni moto preprodaje pripadnika crne rase koji glasi *Prodani za dobrobit bolesnih i ozlijeđenih američkih vojnika*⁷ (*Sold for the benefit of the Sick and Wounded Soldiers of the U. S. Army*).

Afroamerička zajednica danas je simbolom tegobne prošlosti i kolektivne nepravde počinjene nad jednim narodom, afričkim narodom crne boje kože, nasilno dovedenim na

² Slobodan prijevod.

³ Podaci s internetske stranice: <https://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-06.pdf>.

⁴ Oko 13% Afroamerikanaca potječe od obaju roditelja-pripadnika crnačke rase, dok 13,6% Afroamerikanaca potječe iz mješovitih obitelji, odnosno iz obitelji u kojima jedan roditelj ne pripada afroameričkoj zajednici (podaci s internetske stranice: <https://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-06.pdf>).

⁵ <https://www.census.gov/library/publications/1821/dec/1820a.html>

⁶ Podaci s internetskih stranica: <http://www.census.gov/history/pdf/slavedensitymap.pdf>;
http://www.census.gov/history/pdf/1860_slave_distribution.pdf.

⁷ Slobodan prijevod.

američki kontinent od strane političkih moćnika bijele boje kože u čijim su se rukama nalazili oružje i novac, a što je rezultiralo višestoljetnim robovlasničkim odnosom između dviju potpuno različitih i dotada udaljenih ljudskih zajednica. Time je ispisana tragična sudbina jedne nove zajednice koja je svoj život počela graditi na novom području; geografski, kulturološki i religijski različitom od svega na što su bili naviknuti. Vrlo brzo etno-rasna zajednica ljudi na istom je području postala i etno-lingvističkom – uslijed spoznaje o novom jeziku, drugim ljudima koji su sa sobom nosili svoje jezike te, u skladu s tim, novim jezičnim potrebama u nastaloj situaciji. Izrabljivačko i klasno društveno uređenje u kojemu su pripadnici crne rase porijeklom iz Afrike robovali bjelačkim kolonistima započelo je već u 15. stoljeću, a trajalo je do 19., ali i 20. stoljeća. Kolektivna je svijest današnje afroameričke zajednice umnogome i dalje opterećena osjećajem nepravedna postupanja od strane nekih pripadnikā bijele rase i o tome se stalno progovara. Jasno je da se u Sjedinjenim Američkim Državama o rasnoj i etničkoj toleranciji koju ističu i javno zagovaraju u stvarnosti ne može govoriti. Diskriminacija i nepravda dijelovi su američkog društva u samoj njegovoj jezgri, a šire se na sve karakteristike devalorizirane zajednice, poput običaja, kulture, ponašanja u društvu te jezika.

3. Afroamerički vernakular

Afroamerički vernakular inačica je (dijalekt, etnolekt, sociolekt) američkoga engleskog jezika, obično govoren od strane urbane radničke klase i većinom bidijalektalne srednje klase Afroamerikanaca. Gramatiku i fonologiju vernakular dosta dijeli s ruralnim dijalektima južnih Sjedinjenih Država, a neki lingvisti-kreolisti, poput Williama Stewarta, Johna Dillarda i Johna Russella Rickforda, tvrde da taj engleski „dijalekt“ dijeli dovoljno karakteristika s afričkim kreolskim jezicima govorenima diljem svijeta da bi se zapravo mogao smatrati kreolskim jezikom kojemu je osnovica engleski jezik, ali koji je različit od engleskog jezika. Ipak, *mainstream* lingvisti s tim se tvrdnjama ne slažu, smatrajući da je afroamerički vernakular neodvojiv od engleskog jezika te da je nesumnjivo njegovom inačicom, što je dokazivo svojstvima tog vernakulara koja potječu od nestandardnoga britanskoengleskoga govora ranih kolonizatora/naseljenika američkog juga.⁸

3. 1. Afroamerički vernakular: dijalekt, sociolekt, etnolekt?

Sociolingvistika se od lingvističke grane dijalektologije razlikuje u tome što potonja proučava zemljopisnu distribuciju jezičnih varijeteta, dok se sociolingvistika bavi jezičnim varijetetima na horizontalnoj razini, odnosno na razini društvenih klasa.

Sociolingvistički pojam *sociolekt* obično funkcionira kao snažni identifikator pripadnosti skupini, posebno za pojedince koji nisu društveno mobilni. Iz tog razloga standardni jezik u nekim skupinama (primjerice među radničkom klasom) može biti nepoželjan u nekim kontekstima, a nekorištenje standarda u tim je situacijama izrazom ponosa zbog pripadnosti skupini te je izrazom klasne solidarnosti. Sociolingvističko proučavanje jezičnih varijeteta fokusira se, dakle, i na društvena ograničenja koja se nameću pri upotrebi jezika u nekom društvenom okruženju. *Dijalekt* označava tek regionalnu jezičnu pripadnost i ne vezuje se uz društvene klase. Afroameričkim vernakularom koriste se pripadnici afroameričke zajednice u međusobnom komuniciranju, ali u interakciji s pripadnicima drugih američkih zajednica vrlo često svoj jezični supstrat zamjenjuju standardnim američkoengleskim varijetetom,

⁸ Slobodan prijevod s internetske stranice: https://en.wikipedia.org/wiki/African_American_Vernacular_English.

takozvanim akrolektom odnosno *high* jezičnim varijetetom. Isto tako, često će Afroamerikanac koristiti afroamerički vernakular u razgovoru s prijateljima i obitelji, dok će na javnim mjestima govoriti „prestižnijim“ jezičnim varijetetom. Stoga je o afroameričkom vernakularu moguće govoriti kao o sociolektu afroameričke zajednice. Problematično je, međutim, što se afroameričkim vernakularom mogu služiti i pripadnici više društvene klase, što bi onda opovrgavalo tezu o apsolutnome sociolingvističkom jedinstvu *AAVE*-a kao sociolekta. To se može dogoditi uslijed čuvanja afroameričkog vernakulara govorena među prijateljima i unutar obitelji te primarne društvene zajednice kod pojedinaca koji su se popeli na društvenoj ljestvici, ali koriste svaku moguću priliku da govore na svom vernakularu. Jedan od najboljih primjera jest bivši američki predsjednik (2009. – 2017.) Barack Hussein Obama, Jr. (Havaji, 1961.) koji je, tijekom svojih elokventnih i dugačkih govora, uspješno mijenjao ton diskursa: od standardizirane američkoengleske lingvističke retorike do prizvuka crnačkog dijalekta. Mijenjanje jezičnog koda značilo je obraćanje svim američkim državljanima; imalo je političko značenje i društvenu ulogu približavanja manjini koje je sâm dio.

Pojam *etnolekt* vezuje se uz jezični varijetet koji dijeli etnička ili kulturološka skupina ljudi. Etnolekt može biti prepoznatljivom oznakom društvenog identiteta, bilo unutar skupine ili izvan nje, među nepripadnicima iste. Sam pojam povezuje dvije stvari: etničku skupinu i dijalekt.⁹ Etnolekt na taj način otkriva postojanje drugog, primarnog jezika odnosno karakterističnoga jezičnog varijeteta kojim se određena skupina ljudi (etnička imigrantska skupina) prethodno bila koristila; vidljiv je utjecaj primarnog jezika L1 tijekom vremena prijelaza (tranzicije) s bilingvizma na monolingvizam u drugom jeziku L2 (Clyne 2000: 86). Afroamerikanci su Amerikanci koji dijele zajedničko, afričko podrijetlo, kao i karakterističan dijalekt, stoga bi se *AAVE* mogao nazivati i etnolektom. S druge strane, neki pripadnici afroameričke zajednice tvrde da ne poznaju afroamerički vernakular, dok se istim mogu koristiti pripadnici neafroameričkih zajednica. Stoga je pojam etnolekta problematičan u definiciji *AAVE*-a. Isto tako, postavlja se pitanje zašto se govor pripadnika crne rase označava kao etnolekt, dok se o različitim etničkim odnosno kulturološkim skupinama među pripadnicima bijele rase ne govori kao o etnolektima, što je zapravo bio slučaj prilikom naseljavanja prvih kolonizatora-bijelaca na američko tlo. S vremenom je pojam etnolekta postao ekvivalentom binarnoj opoziciji bjelačko – nebjelačko u američkom društvu, te su ga

⁹ Slobodan prijevod s internetske stranice: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ethnolect>.

mnogi sociolingvisti počeli odbacivati kao politički nekorektan; nebjelački govornici postali su označivani kao (lingvistička) opozicija supraetničkoj kategoriji „bjelačkog“ koja je privilegirana i neobilježena (Bucholtz 1999, 2011; Cutler 2008; Fought 2006). Govori bijelaca smatraju se regionalnim dijalektima, a ne etnolektima, dok su afroamerički vernakular i latinoamerički govor stanovnika Sjedinjenih Američkih Država imenovani pojmom etnolekt.

3. 2. Razlikovna obilježja afroameričkog vernakulara

Iako govoren na geografski različitim i međusobno udaljenim područjima američkog kontinenta, određena uniformnost (ujednačenost) gramatike afroameričkog vernakulara postoji. Razlikovnim obilježjima AAVE se tako odmiče od standardnoga američkoengleskog naddijalekta i lingvistički je, ali i sociološki, vrlo prepoznatljiv među američkim govornicima.

3. 2. 1. Fonetika i fonologija

Jedno od fonoloških (izgovornih) razlikovnih obilježja obezvučivanje je dočetnih zvučnika /b/, /d/ i /g/ u /p/, /t/ i /k/. Imenica *cub* zvučala bi tako kao *cup*¹⁰.

Nadalje, neki diftonzi standardnoga američkog dijalekta reduciraju se i postaju monoftonzima afroameričkog vernakulara; tako će fonem /aɪ/ prijeći u /a:/, osim ako se nalazi ispred bezvučnih suglasnika, što je karakteristikom i mnogih južnjačkih američkih dijalekata. U tekstu o *Ebonics*-u John R. Rickford iznosi primjere riječi *my* i *ride* koje zvuče kao *mah* odnosno *rahd*¹¹.

Samoglasnička skupina u riječi *boil* u standardnome američkom izgovara se kao /ɔɪ/, dok se u afroameričkome monofongizira u /ɔ:/, čime se ne razlikuje od izgovora riječi *ball*. Monofongizacija se posebno odvija ispred konsonanta *l*¹².

Govornici afroameričkog vernakulara često ne izgovaraju standardnoameričke frikative /θ/ i /ð/. Na početku riječi, pak, prvi se često izgovara kao i u drugim engleskim dijalektima: /θ/,

¹⁰ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 116.

¹¹ <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>

¹² William Labov, *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972), 19.

kao u riječi *thin*. Drugi ipak obično prelazi u /d/ čak i na početcima riječi: *this* se primjerice izgovara kao [dis]. Rickford navodi da dočetni glas /θ/ može prijeći u /t/ ili u /f/, primjerice u riječi *bath*.

Početni se zvučni konsonanti *b*, *d* i *g* na početcima pomoćnih glagola kao što su *don't* i *gonna* često gube, pa će tako rečenica *I don't know* glasiti *Ah 'on know* (gdje se gubi i dočetni *t* u *don't*), a rečenica *I'm going to do it* u *Ebonics*-u će biti *Ama do it*¹³.

U višesložnim riječima dočetna suglasnička skupina *ng* koja se u standardnome američkom dijalektu izgovara kao /ŋ/, u *AAVE*-u se develarizira, odnosno završni glas *g* gubi svoju vrijednost, pa se riječ poput *singing* izgovara kao [sɪŋɪn]. Jednosložne riječi zadržavaju velarnost nazala: *sing* će biti [sɪŋ], a ne *[sɪn].

Završne suglasničke skupine reduciraju se: dočetni se suglasnik u afroameričkom vernakularu gubi. Ovom su fonološkom karakteristikom *AAVE*-a mnogi kreolisti nastojali dokazati njegovu povezanost sa zapadnoafričkim jezicima jer isti nemaju završne suglasničke skupine¹⁴. Redukcija također ovisi o glasovnim vrijednostima suglasnika koji čine dočetnu suglasničku skupinu: ako su oba suglasnika bezvučna odnosno ako su oba zvučna, posljednji se gubi (*test* > [təs], *hand* > [hæn]). Ako je jedan suglasnik zvučan, a drugi bezvučan i obratno, redukcija se ne događa, primjerice u riječi *pant* koja ostaje nepromijenjenom. Gube se najčešće praskavi konsonanti poput *t* i *d*, a u slučajevima kada dolazi do redukcije završnog nosnika, nazaliziranost prelazi na prethodni samoglasnik: *find* > [fã:]. Govornici koriste reduciranu verziju određenih imenica i u množini: *tests* > [təsəs]. Redukcija (gubljenje suglasnika) uočeno je najčešće kod suglasničkih skupina *sp*, *st* i *sk*, gdje se, dakako, gubi dočetni glas. U skladu s tim, ako dočetna suglasnička skupina završava konsonantom *s* odnosno *z*, u nekim se slučajevima gubi njezin prvi, a ne drugi član. Rijetko se gube glasovi *s* i *z*¹⁵.

¹³ <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>

¹⁴ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 107.

¹⁵ William Labov, *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972), 15-19.

Kod mlađih govornika događa se i promjena suglasničke skupine *str* u *skr*: *street* će tako ponekad zvučati kao [skrit]¹⁶. U suglasničkim skupinama *sk* odnosno *sp* gdje gdje dolazi do metateze: *ask* > *aks*¹⁷, *grasp* > *graps* i slično.

Afroamerički obično izbacuje alveolarni vibrant (*rhotic consonant*) *r*, osim ako se nalazi uz samoglasnik. Prilikom gubljenja alveolara *r* može doći do proizvodnje nenaglašenoga [ə] ili do produljenja prethodnog vokala¹⁸. Slično je i s alveolarnom *l*.

Ispred nazalā *m* i *n* (/m/, /n/ i /ŋ/) prednji otvornici /ɛ/ i /ɪ/ izjednačuju se u /ɪ/, pa će riječi kao što su *pen* i *pin* biti homofonima. Često se gubi distinkcija između /ɪ/ i /i:/ ispred likvidā (*l* i *r*)¹⁹.

Razlike između standardnoga američkog i afroameričkoga očituju se i u naglašavanju; dok će u standardnome američkom u riječima kao što su *police*, *guitar* i *Detroit* naglasak biti na posljednjemu izgovornom slogu u riječi, u afroameričkome će biti na prvom slogu²⁰.

¹⁶ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 123.

¹⁷ Ovu je jezičnu pojavu lako čuti u govoru mlade ropkinje Patsey u filmu *12 godina ropstva* (*12 Years a Slave*): *That's all I aks*. Dostupno na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=OHOVSYK4c88>.

¹⁸ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 119-121.

¹⁹ William Labov, *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972), 19.

²⁰ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 131.

3. 2. 2. Morfosintaksa

3. 2. 2. 1. Glagolska vremena i aspekt

Afroamerički vernakular od standarda se razlikuje i u izricanju glagolskih vremena te aspekta. Jedna od pjesama uz rad²¹ snimljena 1930-ih godina, a porijeklom iz razdoblja ropstva i, kasnije, zatvoreništva afroameričkog naroda na jugu Sjeverne Amerike, naslovljena *I Be So Glad... When the Sun Goes Down* (prema stihu koji izriče semantički motiv u pjesmi), u samom naslovu izriče buduću radnju: pjevač-rob/zarobljenik bit će sretan kad padne sunce. Stih uzet kao naslov pjesme zapravo zvuči kao *I be so glad when the sun go down*. Uočava se upotreba bezličnog oblika glagola *to be* (*biti*) bez pomoćnoga glagola *to will* (slično pomoćnom glagolu *htjeti* kojim se i u hrvatskom jeziku tvori buduće glagolsko vrijeme futur prvi), kao i bezlični, infinitivni oblik glagola *to go* umjesto upotrebe 3. lica jednine: (*the sun*) *goes* (*down*), kako pak stoji u naslovu pjesme. Slušajući pjesmu, ipak se primjećuje upotreba bezličnih oblika, što je karakteristikom afroameričkog vernakulara. Jedno od najuočljivijih obilježja AAVE-a upotreba je glagola *be* kako bi se naznačila uobičajenost radnje izrečene glagolom; u većini drugih američkih dijalekata ta se habitualnost izriče tek upotrebom priloga poput *usually* „obično; svakodnevno“, dakle nedvosmisleno. Lisa J. Green naziva to aspektualnim *be* (*biti*) (2002: 47-54), a John R. Rickford invarijantnim *be*²².

Četiri su proučavana načina izricanja prošlosti u AAVE-u: 1. prednedavni (*I been bought it*), 2. nedavni (*I done buy it*), 3. predsadašnji (*I did buy it*) i 4. započet u prošlosti odnosno prošlo-sadašnji (*I do buy it*).

Tri su proučavana načina izricanja budućnosti: 1. neposredni (*I'm a-buy it*), 2. skorašnji (*I'm a-gonna buy it*) i 3. neodređeni (*I gonna buy it*).

Sadašnjost se izriče bezličnim oblikom glagola i gerundom (gerundijem): *I be buying it*²³. Oblik iz spomenute pjesme *I be so glad* u ovim primjerima nije naveden jer ne označava radnju koja će se u budućnosti izvršiti, već naznačuje sigurnu uvjetnu radnju: onog trenutka

²¹ O pjesmama uz rad (*Work Songs*) detaljnije u poglavlju 4. 3. Pjesme uz rad (*Work Songs*).

²² <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>

²³ Podjele (uz slobodan prijevod) i primjeri preuzeti s internetske stranice: https://en.wikipedia.org/wiki/African_American_Vernacular_English. Prema: Joan G. Fickett, *Tense and Aspect in Black English* [*Journal of English Linguistics*, 6 (1): 17-19, 1972].

kad padne sunce, radnik će biti sretan odnosno bit će mu drago. Upravo upotreba glagola u ovom slučaju naznačuje buduću radnju.

Gramatički aspekti AAVE-a definirani su na pet načina:

1. habitualnim/kontinuativnim (uobičajenim) aspektom (*He be working Tuesdays*),
2. naglašenim kontinuativom (habitualom) (*He stay working*),
3. naglašenim kontinuativom (nehabitualom) (*He steady working*),
4. prošlim progresivom (*He been working*) i
5. irealom (*Irrealis-om*) (*He finna go to work*)²⁴.

3. 2. 2. 2. Dupla (dvostruka) negacija

Negacija se u afroameričkom vernakularu također razlikuje od negacija drugih američkih varijeteta: na nju se najčešće upućuje općim indikatorom negativnosti – *ain't*. *Ain't* zamjenjuje sve negacijske oblike: *am not*, *isn't*, *aren't*, *haven't*, *hasn't*, a nerijetko i *don't*, *doesn't* i *didn't* (*I ain't know that*). Iako se taj oblik danas smatra „nepravilnim“, prije 19. stoljeća rabio se u uobičajenome govornom američkoengleskom jeziku. Negacija se izriče dvostruko (dupla negacija odnosno *double negation*): za razliku od pravila standardnoga američkog jezika koje nalaže jednostruku negaciju u rečenici (npr. *I didn't go anywhere*), u AAVE-u će znak negacije stajati ispred svake riječi koju je moguće negirati (*I didn't go nowhere*). U negacijskoj rečenici neodređene zamjenice poput *nobody* „nitko“ ili *nothing* „ništa“ mogu stajati u inverziji s negacijskim glagolskim dijelom: *Don't nobody know the answer*, *Ain't nothing going on*. Dupla (dvostruka) negacija mnogim je lingvistima-kreolistima (primjerice američkom profesoru lingvistike Donaldu Winfordu) služila kao dokaz povezanosti AAVE-a (BEV-a²⁵) s kreolskim jezicima u kojima su duple negacije uobičajene. Međutim, takvo je gramatičko obilježje pronađeno i u američkoengleskim jezičnim oblicima afričkih doseljenika na područje kanadske pokrajine Nove Škotske (*Nova Scotia*) te poluotoka Samaná u

²⁴ Ibid.

²⁵ Donald Winford, *Back to the past: The BEV/Creole connection revisited* [*Language Variation and Change*, 4 (3): 311–357, 1992].

Dominikanskoj Republici, kao i u ropskim svjedočanstvima; drugim lingvistima to je bilo dokazom nestandardnoga kolonijalnog engleskog porijekla duple negacije (primjerice kanadskim lingvistima Darinu Howeu i Jamesu A. Walkeru²⁶).

3. 2. 2. 3. Glagol *to be*

Kopula *be* u sadašnjem vremenu često se izbacuje, kao što je to i u nekim drugim jezicima poput ruskoga, hebrejskoga i arapskoga: *You crazy, She my sister*. U raspravi o *Ebonics*-u J. R. Rickford tvrdi da govornici spomenutog vernakulara obično proizvode rečenice bez označavanja sadašnjeg vremena glagolom *is* odnosno *are*: *John trippin', They alright*. Međutim, oznaka sadašnjosti za prvo lice jednine *am* ne izostavlja se: *Ahm walkin'*, a ne *Ah walkin'*²⁷.

Ako je glagol naglašen, tad se ne izbacuje: *She is my sister*. Samo oblici *is* odnosno *are*, dakle, mogu biti izbačeni; *am*, kao i *was* i *were*, ne. Isto tako, na dočetnom se mjestu u rečenici glagol koji se u istovrijednom obliku standardnoga američkog jezika ne može kontrahirati ne može izbaciti: rečenica *I don't know where he is* ne može glasiti *I don't know where he* jer u standardnome američkom jeziku tu nije moguće kontrahirati sintagmu *he is* u *he's*.

3. 2. 2. 4. Gramatička obilježja

Glagoli u sadašnjem vremenu ne konjugiraju se na standardnoamerički način: oblik za 3. lice jednine bit će istovrstan obliku za 1. lice jednine (*She write poetry*). Isto tako, *was* se koristi i na mjestima na kojima bi se prema pravilima standarda trebao koristiti gramatički oblik *were*.

²⁶ Howe, Darin Howe & James A. Walker, *Negation and the creole-origins hypothesis: evidence from early African American English*, u: *The English History of African American English*, ur. Shana Poplack (Oxford & Malden: Blackwell Publishers, 2000), 109-140.

²⁷ <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>

Genitivna oznaka *-s* može se i ne mora koristiti. To je također sličnost s mnogim kreolskim jezicima diljem karipskog otočja. Neoznačavanje posvojnosti moglo bi biti rezultatom pojednostavljenja gramatičkih struktura: *my mother's sister* > *my momma sister*.

Riječi *it* i *they* označavaju postojanje nečega; ekvivalentni su standardnoengleskim sintagmama *there is* odnosno *there are*²⁸. Lična (osobna) zamjenica *them* koristi se umjesto određenog člana *those*: *I don't think about **them** things*²⁹.

Sintaksa AAVE-a od većine se drugih američkoengleskih oblika razlikuje u upitnim rečenicama (pitanjima) u kojima nema inverzije, a time ni potrebe za pomoćnim glagolom *do*. Tako će pitanje *Why aren't they growing?* u AAVE-u glasiti *Why they ain't growing?*, a *Who the hell does she think she is?* bit će *Who the hell she think she is?*³⁰.

3. 3. „Jaki“ i „blagi“ afroamerički vernakular

Američki lingvist i profesor na Sveučilištu Columbia John Hamilton McWhorter V (rođ. 1965.) u svom djelu *Word on the Street: Debunking the Myth of a "Pure" Standard English* govori o govornom kontinuumu od „jakog“/„naglašenog“ (*“deep”*) AAVE-a, preko „blagog“/„nenaglašenog“ (*“light”*) AAVE-a, do standardnoga američkoengleskog jezika. Ono što on tvrdi jest da, čak i kad postoje razlike među govorima različitih afroameričkih govornika ili među govorima istog pojedinca uvjetovane kontekstima i situacijama, svaki od tih govora posjeduje jedinstveni intonacijski obrazac odnosno „melodiju“, što ujedinjuje i najrazličitije afroameričke govornike. U tekstu opisuje karakteristična obilježja „jakog“ AAVE-a, kao što su spuštanje /ɪ/ prije /ŋ/ (*thing* zvuči kao *thang*, *sing* kao *sang*, *ring* kao *rang*), monoftongizacija diftonga /aɪ/ (*rice* zvuči kao *rahs*), diftongizacija monoftonga /ɪ/ > [iə] (*win* zvuči kao *wee-un*) ili uporaba riječi *bees* na mjestu glagola *be* u značenju *is* odnosno *are* (*That's the way it **bees** sometime, That's how it happens when you **bees** late all the time*). Posljednje je jedno od danas najrjeđih obilježja „jakog“ AAVE-a i većina afroameričkih

²⁸ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 80.

²⁹ Primjer iz ropskog svjedočanstva Shanga Harrisa (Georgia). Dostupno na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=LkiqOfYppB8> (35').

³⁰ Lisa J. Green, *African American English: A Linguistic Introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 80.

govornika srednje društvene klase glagol *bees* smatra dijelom „južnjačkih“ (“*Southern*”) idioma, dok se, s druge strane, „južnjački“ Afroamerikanci, a također pripadnici srednje društvene klase, uglavnom ne pronalaze u upotrebi oblika *bees* i isti smatraju „ruralnim“ (“*country*”) (McWhorter 2001: 147-148).

4. Povijest zapisivanja afroameričkog vernakulara

4. 1. Thomas W. Higginson: *Army Life in a Black Regiment*

Afroameričkim vernakularom i njegovim značajkama bavili su se mnogi. Jedan od prvih zapisivača crnačkog dijalekta bio je pukovnik Prvih dobrovoljaca Južne Karoline (*First South Carolina Volunteers*), prve zakonite regimente unionističke vojske unovačene od oslobođenih robova tijekom Američkoga građanskog rata (1861. – 1865.), Thomas Wentworth Higginson (1823. – 1911.). U svom je djelu *Vojnički život u crnačkoj regimenti* (*Army Life in a Black Regiment*) iz 1869. godine opisao svoja iskustva s oslobođenim robovima-vojnicima te je zapisivao njihove pjesme, *Negro spirituals*, odnosno (najčešće kršćansku) duhovnu glazbu koju su afrički crnci donijeli sa sobom, koju su ritmično pjevali radeći na plantažama bjelačkih robovlasnika kako bi im vrijeme brže i lakše prolazilo. Zapisujući crnačke spirituale, iz kojih se rodila crnačka glazba: blues, jazz i soul, te današnji gospel, Higginson je postao svjedokom afroameričkog vernakulara iz 60-ih godina 19. stoljeća. U 9. poglavlju *Negro spirituals* Higginson je, zapisujući stihove onako kako ih čuje, zabilježio 37 pjesmica bivših robova, rekavši na jednome mjestu: *Tad je počeo pjevati, a muškarci su se za tren oka pridružili zborskom pjevanju, kao da se radilo o starom poznanstvu, iako je bilo očito da pjesmu nikad ranije nisu čuli. Vidio sam s kakvom se lakoćom nova „pjesma“ usadila među njima.*³¹

4. 2. Ropska svjedočanstva (*Slave Narratives*)

U istraživanju i opisivanju afroameričkog vernakulara – ponajprije iz sociološke perspektive – treba početi od najstarijih zapisa. To su ne samo spomenute ropske „pjesmice“ (*ditty* „pjesmica“, kako ih u svom djelu naziva Thomas W. Higginson) odnosno spirituali, već i niz ropskih svjedočanstava (*slave narratives*). Od 1936. do 1938. godine pisci i novinari pod zaštitom Uprave za napredak radova³² (*Works Progress Administration* ili *Work Projects*

³¹ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://www.gutenberg.org/files/6764/6764-h/6764-h.htm#link2HCH0009>.

³² Slobodan prijevod. Termin se obično ne prevodi s engleskog jezika, već se donosi u originalnom obliku, pa će tako biti i u nastavku rada.

Administration, WPA) intervjuirali su više od 2300 bivših robova iz svih dijelova američkog Juga. Ti bivši robovi, većina njih rođena zadnjih godina robovlasničkog režima ili tijekom Američkoga građanskog rata, iznijeli su svoja iskustva rada na plantažama, u gradovima odnosno na malim farmama. Njihova svjedočanstva nezamjenjivim su izvorom razumijevanja života četiriju milijuna američkih robova, a ono što ih čini bogatijima zapisi su njihovih vlastitih glasova: glasova američkog ropstva koji otkrivaju strukturu tadašnjeg života onako kako je doživljen i zapamćen. Svako svjedočanstvo nudi zasebni, nepotpuni, mikrokozmički prikaz ropuskog života; pročitana zajedno, svjedočanstva nude sveobuhvatniji pogled na ropstvo u Sjevernoj Americi, dopuštajući tako istraživanje nekih od najzanimljivijih tema iz razdoblja ropstva 19. stoljeća, uključujući mučenje i mučan rad, otpor i bijeg, obiteljski život, odnose s vlasnicima i vjerska uvjerenja.³³

4. 2. 1. Jezik ropskih svjedoka

Svjedočanstva mogu biti čitalački vrlo izazovna: nije jednostavno čitati ih ne razumijevajući kontekst i ne pokušavajući zamišljati izgovor; naime, govori su zabilježeni onako kako su ih intervjuiisti čuli, s fonološko-morfološkim i sintaktičkim posebnostima. Isto tako, katkad je teško razumjeti semantiku izgovorenoga, što zbog ravnodušnog, nadasve suzdržanog tona kojim pripovjedači pričaju nezamislive priče: one o bičevanjima, mučenjima, danonoćnom radu itd., što zbog nedosljednosti, izostavljenih dijelova, isprekidanosti rečenica te ponavljanja. Važno je u obzir uzeti i starost govornika: najčešće se radi o ljudima starijima od 70 godina.

4. 2. 1. 1. Emma Crockett

Emma Crockett bila je kći Cassie Hawkins i Alfreda Jollyja, te ropkinja Billa i Betty Hawkins. Nakon emancipacije djelomično je ovladala čitanjem tiskanog teksta, ali rukopisne tekstove nikad nije naučila čitati. Emma je o bičevanjima rekla: *All I knowed, 'twas bad times and folks got whupped, but I kain't say who was to blame; some was good and some was bad.*³⁴ Nije htjela imenovati počinitelje, niti je zvučala kao da ih osuđuje. Nije htjela govoriti o detaljima zločina i brutalnosti kojima je svakodnevno svjedočila. Priznala je da ju pamćenje

³³ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/wpahome.html>.

³⁴ <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/reading.html>

počinje napuštati, što je i normalno za 80-godišnjakinju. Gramatički, zanimljiva je Emmine upotreba nepravilnog oblika glagola *to know*: *knowed* umjesto *knew*. Fonološki, zabilježen je njezin izgovor glasa *c* kao [k], a monoftonga *a* [æ] kao diftong [ai]. Leksikološki, govornica je upotrijebila množinski imenički oblik *folks*, preveden kao „porodica“, „ukućani“, u imenovanju crnačkih robova s kojima je dijelila životni (radni) prostor za vrijeme ropske službe. Intervjuistima je također rekla da je, kao ropkinja, živjela na *plantation right over yander* – *yander* označava prilog mjesta, „tamo“ [(over) there, back there] i smatra se južnjačkom (američkom) riječju. Moguće je da su djeca ili unuci njezinih bivših vlasnika odnosno nadglednika još uvijek živjeli blizu; prijetnja kazne možda joj je držala jezik za zubima. Možda je u starijoj dobi, pak, na život pod ropstvom počela gledati s hladnokrvnošću i oprostom. Nije moguće znati zašto je zadržavala osudu, ali važno je uzeti u obzir sve mogućnosti.³⁵

4. 2. 1. 2. Fountain Hughes

U svjedočanstvima se mogu uočiti greške (izostavljeni dijelovi), nedosljednosti i ponavljanja. Govornici su najčešće vrlo stari, što također treba uzeti u obzir prilikom proučavanja njihova vernakulara.

Fountain Hughes, u vrijeme intervju (1949. godine) 101-godišnjak, rođen je kao rob 1848. godine u Charlottesvilleu u Virginiji. Njegov djed pripadao je Thomasu Jeffersonu; najvjerojatnije se radi o Jeffersonovu vrtlaru, Wormelyju Hughesu. U svom svjedočanstvu koristi duplu negaciju, jednu od najprominentnijih značajki afroameričkog vernakulara: *Well after freedom, you know, colored people **didn't have nothing**. Colored people **didn't have no beds** when they was slaves.*³⁶ U drugoj rečenici uočava se i jedninski oblik pomoćnoga glagola *biti* (*to be*) uz ličnu (osobnu) zamjenicu u 3. licu množine: *they was slaves*. Jedninski oblik na mjestu množinskoga također je karakteristika afroameričkog vernakulara, primijećena na više mjesta i u govoru Fountaina Hughesa iz 1949.: *And then they'd sell you, and get **two hundred dollar, hundred dollar, five hundred dollar**.*³⁷ U rečenici *We all come along, you might say,*

³⁵ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/reading.html>.

³⁶ Čitavo svjedočanstvo Fountaina Hughesa i zvučni zapis dostupni na internetskoj stranici: <http://www.learnnc.org/lp/editions/nchist-antebellum/5339>.

³⁷ Ibid.

*we had to give an account of what you done*³⁸ govornik rabi dva gramatička obilježja svog vernakulara: infinitivni (bezlični) oblik za prošlo vrijeme [(*we all*) **come** (*along*)] i izbacivanje pomoćnoga glagola *to have* (*what you done*). Koristi nepravilan oblik prošlog vremena glagola *to know*, kao i govornica Emma Crockett: *An' they **knowed** the people wouldn' have nothing to live on, but they done that.*³⁹ Nepravilan oblik koristi i kod drugih glagola, primjerice *to throw* (*throwed* umjesto *threw*). Ipak, govornik je upoznat i s pravilnim oblikom prošlog vremena glagola *to know*: *So we **knew** a man that had a, a livery stable.*⁴⁰ Zašto na jednome mjestu koristi prema normama standardnoga američkoengleskoga govora nepravilan, a na drugome pravilni oblik, nije jasno. Očito je da je cilj njegova izlaganja pragmatičan: govornik nastoji iznijeti što više detalja i prepričati sve čega se sjeća. Dokaz toga česta je upotreba veznika *i* (*and* odnosno *an'*). U govoru Hughes često izostavlja (izbacuje) dočetne glasove: suglasnike *d* (*an'*), *t* (*wouldn'*, *jus'*). Izgovor glasova drukčiji je od izgovora govornika koji nisu crnci afričkog porijekla – fonologija standardnoga engleskog odnosno američkog dijalekta uvelike se razlikuje od fonologije afroameričkog vernakulara.

Hughes u svom svjedočanstvu govori o siromaštvu i bijedi s kojima se, kao rob, svakodnevno suočavao. Zarada je bila jedan američki dolar mjesečno: *An' my mother, she, then she hunted places, an' bound us out for a dollar a month, an' we stay there maybe a couple of years. An', an' she'd come over an' collect the money every month. An' a dollar was worth more then than ten dollars is now. An' I, an' the men use' to work for ten dollars a month, hundred an' twenty dollars a year. Use' to hire that-a-way.*⁴¹ U nastavku govora iznosi sociološki vrlo zanimljivo, nerealno viđenje: *An', uh, now you can't get a man for, fifty dollars a month. You paying a man now fifty dollars a month, he don' want to work for it.*⁴² Intervjuist mu objašnjava da slobodan čovjek danas zarađuje otprilike 50 dolara tjedno, a ne mjesečno. Hughes također iznosi svoje stavove o dugovanjima; smatra da je u životu sretan jer nikome ništa ne duguje: *Now, I'm a hundred years ol' an' I don' owe nobody five cents, an' I ain't got no money either. An' I'm happy, jus' as happy as somebody that's oh, got million. Nothing worries me. I'm not, my head ain't even white. I, nothing in the worl' worries me.*⁴³ Iako nije imao sredstava za

³⁸ Ibid.

³⁹ <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/HUGHES1.HTM>

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

obrazovanje (njegova je majka, nakon očeve pogibije u Američkome građanskom ratu, ostala samohranom majkom s troje-četvero male djece), govornik se koristio jezikom u njegovu punom obliku, ostavivši tako vrijedan trag vernakulara (jezika) jedne zajednice uskoro druge polovice 20. stoljeća. Kao ni danas, ni njegov govor nije „iskrivljen“ ili „pogrešan“, on je, pak, vrlo različit od standardnog jezika. Ipak, uspijeva njime prepričati priču i prenijeti emocije; upravo svojim jezikom i načinom govora on ističe bit svog postojanja, kao i neobjašnjivu ljudsku poniznost: *You couldn' get a horse an' ride. You walk, you know, you walk. An' you be barefooted an' col'. That didn' make no difference. You wasn' no more than a dog to some of them in them days. You wasn' treated as good as they treat dogs now. But still I didn' like to talk about it. Because it makes, makes people feel bad you know. I could say a whole lot I don' like to say. An' I won't say a whole lot more.*⁴⁴

4. 3. Pjesme uz rad (*Work Songs*)

Pjesme uz ropski rad (*slave songs*), koje su se pjevale na robovlasničkim plantažama, i, kasnije, pjesme uz rad u zatvorima (*prison work songs*), još su jedan neizostavan izvor za proučavanje ne samo načina preživljavanja crnačkih robova odnosno radnika u za njih teškim, mučnim vremenima, već i za proučavanje afroameričkog vernakulara i povezanosti istoga s mentalnim procesima služinske afroameričke zajednice. Glazba i jezik kojim su ju izražavali pomagali su crnačkim robovima i zatvorskim radnicima da lakše prebrode monoton i fizički zahtjevan te psihički iscrpljujuć posao. Većina pjesama uz rad bile su ritmičkim *a cappella* pjesmama koje su služile povećanju produktivnosti smanjujući osjećaj dosade, osjećaj monotonije. Ritmovi pjesama uz rad bili su slični ritmovima afričkih bubnjeva koje je crnačko stanovništvo, uz glazbu, donijelo sa sobom. S obzirom na to da na plantažama gdje su robijali nisu imali glazbene instrumente kojima su u Africi glazbu unosili u svaki aspekt života, unutarnji osjećaj za ritam postizali su udovima tijela i radnim alatima, primjerice motikom. Time bi se fizički pokreti radničkih skupina sinkronizirali, koordinirajući tako sjetve, okopavanja i berbe. Stihovi su nerijetko bili improvizirani, smišljeni „na mjestu“, a pjevali bi se drukčije svaki put. Improvizacija je omogućavala pjevačima da se izraze na subverzivan način: jedino su na taj način imali priliku ismijavati se svojim nadglednicima, izražavati frustracije te dijeliti snove o bijegu. Pjesme uz rad povezivale su radnike/zatvorenike.

⁴⁴ Ibid. Zvučni zapis posljednjih 5 rečenica također dostupan na internetskoj stranici.

Jezik tih pjesama u potpunosti je prilagođen zvucima rada: ritmičan je toliko koliko i jednolični udarci motika ili kakvih drugih radnih alata. Stoga je nerijetko isprekidan, a naglasak se stavlja na opise radnji, ljudi, mjesta, događaja i osjećaja. Gramatički, to najčešće znači upravo izbacivanje za razumijevanje smisla nepotrebnih riječi, redukciju suglasnika koji bi remetili lakoću melodije i slične jezične pojave. Možda je u najranijim ropskim pjesmama (još u 17. stoljeću) moguće pronaći prve jezične karakteristike afroameričkog vernakulara koji je danas dobro poznat i proučavan. Ipak, s obzirom na činjenicu da su do druge polovice 1860-ih godina – kad je era ropstva počela završavati – afroameričke pjesme uz rad bile dijelom tek usmene kulture, izvorni jezik afričkih robova na američkom kontinentu nemoguće je precizno opisati. Tek 1867. godine objavljena je prva i najutjecajnija zbirka spirituala, njih čak 136, *Ropske pjesme Sjedinjenih Američkih Država (Slave Songs of the United States)*⁴⁵. Sakupljači pjesama bili su sjevernoamerički abolicionisti William Francis Allen (1830. – 1889.), Lucy McKim Garrison (1842. – 1877.) i Charles Pickard Ware (1840. – 1921.). Garrison je bila jedina školovana glazbenica među njima. Nastojali su pjesme zapisati „onako kako su ih čuli“, prema fonetskim pravilima američkog jezika. Tako je primjerice američkoengleska riječ *brother* ['brʌðər] u pjesmi *Roll, Jordan, Roll* zapisana kao *brudder*, gdje je fonem *th* [ð] prešao u zvučni *d* [d]. Neizgovaranje germanskoga glasa *th* [ð] na uobičajeno američki način zabilježeno je i u riječima poput *the* [ðə], koja je zabilježena kao *de*, *with* [wið] ili [wiθ], koja je zabilježena kao *wid*, *that* [ðæt] > *dat* i slično. Fonem *th* [θ] u riječi kao što je *thousand* ['θaʊzənd] u pjesmi *Many thousand go* zapisan je kao *t* [t]: *tousand*. U duhovnoj pjesmi odnosno spiritualu *Jehovah, Hallelujah* uočava se metateza glasa *r* uslijed čega dolazi do umetanja vokala, a glas *v* mijenja vrijednost i postaje glasom *w*: *provide* [prə'vaɪd] > *perwide*. Promjena iz bezvučnih glasova u zvučne danas je jedna od karakteristika afroameričkog vernakulara. Slično je i sa spomenutom metatezom glasova radi lakšeg izgovora, sukladno s jezičnim zakonima afričkih jezika kojima su crnački doseljenici govorili prije dolaska na američki kontinent.

Prvi zvučni zapisi ovih pjesama i možda najvažniji izvor za proučavanje afroameričkog vernakulara, jezika crnačkih robova i radnika, dostupni su zahvaljujući Johnu Averyju Lomaxu (1867. – 1948.), američkom učitelju, glazbenom pioniru i folkloristu, te njegovu sinu, također terenskom sakupljaču američke narodne glazbe 20. stoljeća i etnomuzikologu, Alanu Lomaxu (1915. – 2002.). Zahvaljujući njima i drugim muzikolozima-sakupljačima, iz

⁴⁵ Cjelovita zbirka pjesama dostupna na internetskoj stranici: <https://lambdafu.net/pdf/slave-songs-1.0-alpha.pdf>.

pjesama uz rad robova i, kasnije, zatvorskih radnika, rodio se blues – najstariji izvorni oblik afroameričkog folklora. Iz bluesa su se razvili praktički svi glazbeni pravci u Americi u 20. stoljeću: jazz, rock and roll (rock & roll, rock 'n' roll) i hip-hop. Nakon oslobođenja od ropstva mnogi crnački izvorni poznavatelji i terenski izvođači spiritualā, odnosno ranijih pjesama uz rad, nisu se više njima htjeli podsjećati na mučno razdoblje, pa su nerijetko odbijali pjevati odnosno recitirati stihove te time rekonstruirati izvornu crnačku glazbu afričkih korijena i američke adaptacije. Bez zvučnih zapisa Lomaxā mnoge bi se pjesme nepovratno izgubile.

5. *Ebonics* kao naziv za afroamerički vernakular

Američki profesor lingvistike John Russell Rickford (rođen 1949. godine) sa Sveučilišta u Stanfordu (Kalifornija, Sjedinjene Američke Države) jedan je od vodećih sociolingvisti-poznavatelja afroameričkog vernakulara. U svom članku naslovljenu *What is Ebonics (African American English)?*⁴⁶ odnosno *Što je ebanofonski (afroamerički engleski)?*⁴⁷ Rickford objašnjava postanje i osnovne karakteristike jezika afroameričke zajednice, nastojeći ga demistificirati i time približiti nedovoljno upućenoj javnosti, ali i stručnoj jezikoslovnoj zajednici. *Ebonics* u doslovnom smislu znači „crni govor“ (“*black speech*”) – spoj je to riječi *ebony* „crno“ i *phonics* „zvuci/glasovi“. Termin je 1973. godine skovala skupina crnih učenjaka kojima se nisu sviđale negativne konotacije termina poput „nestandardni crnački“⁴⁸ engleski (“*Nonstandard Negro English*”) koji su osmišljeni 1960-ih godina za vrijeme prvih modernih lingvističkih studija afroameričkih govornih zajednica. Termin *Ebonics* ipak se nije zadržao u lingvističkim krugovima, a rijetko se koristio i u javnosti. Sve se to promijenilo u prosincu 1996. godine kad je školska komisija Oaklanda [*Oakland (CA) School Board*] prepoznala *Ebonics* kao „primarni/prvi“ jezik većinskih afroameričkih učenika i riješila da se to uzme u obzir prilikom podučavanja istih standardnome odnosno akademskome engleskom jeziku. U teoriji, oni koji se služe terminom *Ebonics* (ili mogućnostima kao što je afroamerički jezik) čine to radi podcrtavanja afričkog porijekla afroameričkoga govora i povezanosti s drugim jezicima crnačke dijaspore (*Black Diaspora*), primjerice s jezicima Jamajke ili Nigerije. Rickford se u svom članku koristi terminom *Ebonics* jer smatra da je to danas širokoj javnosti poznatiji naziv od alternativa poput afroamerički engleski vernakular i sličnih.

Govoreći o američkim asocijacijama na *Ebonics*, Rickford tvrdi da mnogim ljudima prvo na pamet padnu riječi iz slenga poput *phat* „izvrsno“ i *bling-bling* „bliješteći, skup nakit“, riječi koje su popularne među tinejdžerima i mladim ljudima, posebice obožavateljima (fanovima)

⁴⁶ <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>

⁴⁷ Slobodan prijevod.

⁴⁸ Ovdje se pridjevskom oznakom „crnački“ prevodi američkoengleska riječ *Negro* koja je do kasnih 1960-ih (do rješenja Pokreta za ljudska prava u Sjedinjenim Američkim Državama odnosno *African-American Civil Rights Movement*-a) bila službenim izrazom za pripadnike crne rase i izvan i unutar afroameričke zajednice.

rapa i hip-hopa. Međutim, riječi kao što su *kitchen* „naročito zamršena kosa na zatiljnom dijelu nečijeg vrata“ i *ashy* „bjelkasti izgled suhe crne kože, kao što je zimi“ još su zanimljivije. Za razliku od mnogih slengovskih izraza, ove „crnačke“ riječi (*“black” words*) u opisanom su značenju javnosti nepoznate, a pojavljuju se samo unutar afroameričkih zajednica, i to neovisno o regiji ili godinama.⁴⁹ Ovo se, uz mnoge druge činjenice, može smatrati validnim dokazima o koheziji jedne zajednice na globalnoj razini, što može biti (i što već jest) temeljem za spoznaju o vrijednosti očuvanja toga unutarnjeg jezično-kulturnog osjećaja.

Ono što ljudi misle o *Ebonics*-u varira od skupine do skupine. Crnački književnici poput pjesnika Paula Laurencea Dunbara (1872. – 1906.) i spisateljice Zore Neale Hurston (1891. – 1960.) te dramskog pisca Augusta Wilsona (1945. – 2005.) značajno su se koristili *Ebonics*-om u svojim djelima, a neki, poput Jamesa Arthura Baldwina (1924. – 1987.), June Millicent Jordan (1936. – 2002.) i Toni Morrison odnosno Chloe Anthony Wofford (1931.), eksplicitno su ga glorificirali. Njime se, radi postizanja dramatičnog ili realističnog efekta, koriste i crnački svećenici/propovjednici, komičari te pjevači, posebice reperi⁵⁰. Ipak, mnogi drugi, i crnci i bijelci, *Ebonics* nerijetko smatraju znakom ograničena obrazovanja ili ograničene učenosti, ropskim naslijeđem ili pak zaprekom za socioekonomsku mobilnost. Neki čak opovrgavaju njegovo postojanje (primjerice crnački stanovnik Chicaga čija je izjava *Ain't nobody here talkin' no Ebonics* pobila njegovu tvrdnju), dok ga drugi ne odobravaju [primjerice američka pjesnikinja i borac za ljudska prava Maya Angelou (1928. – 2014.), koja je rezoluciju o *Ebonics*-u oaklandske školske komisije iz 1996. smatrala „vrlo opasnom“, iako se u svojim pjesmama, primjerice u *The Pusher*, i sama koristila tim jezikom]. Rickford neke takve negativne odgovore na oaklandske odluke djelomično objašnjava činjenicom da su iste bile pogrešno shvaćene odnosno neshvaćene: neki su smatrali da će se tim odlukama riješiti da se poučava samom *Ebonics*-u, ili da će se podučavati na *Ebonics*-u, a ne da će se time *Ebonics* tek poštovati i uzeti u obzir prilikom poučavanja standardnome engleskom jeziku, što je zapravo trebao biti rezultat tih odluka. Metoda učenja jezika poznata kao „kontrastivna analiza“ uključuje privlačenje pozornosti učenika na sličnosti i razlike između *Ebonics*-a i

⁴⁹ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>.

⁵⁰ Hrvatski pravopisi predlažu grafički ostvaraj *rapper* za izvođača *rap* glazbe, ali smatram da je logičnije riječ pisati onako kako se ona i izgovara: *reper*. Izraz *rap* odnosno *rap glazba* logično je pisati u originalu jer se radi o internacionalizmu.

standardnoga (američko)engleskog jezika. Rickford smatra da je ta metoda od 1960-ih zapravo uspješno podigla čitalačke i pisalačke kompetencije mladih Afroamerikanaca u standardnome (američko)engleskom jeziku.⁵¹

5. 1. Porijeklo *Ebonics*-a

O porijeklu *Ebonics*-a vode se različite polemike u lingvističkim krugovima. Neki naglašavaju englesko porijeklo afroameričkog vernakulara upućujući na njegov vokabular koji je uglavnom potekao iz engleskog jezika, te na izgovor nekih glasova (npr. dočelnog *th* kao *f*) i gramatiku (npr. duplu odnosno dvostruku negaciju, *I don't want none*) koji bi mogli potjecati od nestandardnih dijalekata engleskih slugu i sluškinja te drugih radnika s kojima su afrički robovi svojedobno bili u interakciji. Drugi lingvisti naglašavaju afričko porijeklo *Ebonics*-a, uočavajući često izbacivanje glasova *th* i dočelnih suglasničkih skupina u zapadnim afričkim jezicima, kao i činjenicu da se spomenuti glasovi zamjenjuju ili pojednostavljuju i u američkom *Ebonics*-u i u zapadnoafričkim engleskim varijetetima Nigerije i Ghane. Također, ti lingvisti tvrde da je distinkcija između dovršenih (*He done walked*) i uobičajenih radnji (*We be walkin*) u sustavu glagolskih vremena i aspekta u *Ebonics*-u preslika njihove učestalosti u jezičnim sustavima zapadnoafričkih jezika, te da se to odnosi i na druge aspekte rečenične strukture *Ebonics*-a. Treća skupina lingvista zaintrigirana je sličnostima između *Ebonics*-a i karipskih varijanata kreolskoga engleskog jezika, primjerice činjenicom da oba varijeteta redovito gube *is* i *are* (pomoćni glagol biti). Rickford zaključuje osvrst na afroamerički vernakular, *Ebonics*, tvrdnjom da je taj dinamični, karakteristični jezični varijetet – duboko isprepleten s afroameričkom poviješću i na mnogo načina povezan s afroameričkom književnošću, afroameričkim obrazovanjem i društvenim životom – jedan od najproučavanijih i najrazmatranijih varijeteta američkoga engleskog jezika, te da će vrlo vjerojatno tako biti i u budućnosti.⁵²

⁵¹ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>.

⁵² Ibid.

6. Sociolingvističko istraživanje Williama Labova: Larry Hawthorne & Latasha Harris

Jedan od najznačajnijih sociolingvista za doprinos u opisivanju (deskripciji) i pojašnjenju (eksplikaciji) afroameričkog vernakulara uopće umirovljeni je američki profesor s Odsjeka za lingvistiku na Sveučilištu u Pennsylvaniji, William Labov (rođ. 1927.). Često se navodi i kao osnivač sociolingvistike, a njegov je izraziti doprinos u tome što je izučavanje jezika s društvenog aspekta učinio empirijski utemeljenom znanstvenom disciplinom, uvodeći kvantitativne metode istraživanja jezičnih varijeteta. Vrlo zanimljivo i pronicljivo, Labov je 2009. godine objavio članak prema vlastitom predavanju naslovljen *Životna škola: šest ljudi od kojih sam učio*⁵³ (*A Life of Learning: Six People I Have Learned From*), u kojemu je iznio svoja saznanja o različitim američkim dijalektima te načinima izgovora pojedinih glasova ili glasovnih skupina. Što je još važnije, u tom su članku iznesena različita mišljenja o životu i o životnim pitanjima ljudi različita porijekla, različite regionalne i kulturne pripadnosti te različite boje kože. Dva su sugovornika u tom radu pripadnicima afroameričke jezično-kulturne zajednice i njihovi govori, ali i njihova razmišljanja, (zajedno s drugim radovima tog doba⁵⁴) predstavljaju zaokret u dotad uvriježenome mišljenju o afroameričkom vernakularu kao o iskrivljenu, nepravilnu govoru ropskih potomaka koji sputava jezični razvoj afroameričke djece i koji bi se u njihovu govoru u školama trebao ispravljati kako bi i crnačka djeca mogla „pravilno“ govoriti: standardnim američkoengleskim jezikom. Ono što je najzanimljivije u sociolingvističkom proučavanju Labovljevih bilježaka, semantika je dvaju govora mladih pripadnika afroameričke zajednice i Labovljeva opservacija njihovih razmišljanja o svijetu i o životu.

Labov je, snimajući različite sugovornike i pristupajući im na određene načine, shvatio da ne može isto pristupati bijelcima i crncima. Afroamerikanci u svojim su govorima više izražavali razinu jezične prilagodbe svom sugovorniku, Labovu, a manje govorne obrasce kojima su se koristili u međusobnoj komunikaciji, što je bio Labovljev prvotni interes. Ispitivač je istovremeno postao svjestan važnosti proučavanja afroameričkog vernakulara jer

⁵³ Slobodan prijevod.

⁵⁴ Radi se o šezdesetim godinama 20. stoljeća, kad je W. Labov prikupljao jezičnu građu od izvornih govornika iz različitih dijelova Sjedinjenih Američkih Država.

su jedan od najvećih društvenih problema bili loši obrazovni rezultati manjinskih skupina poput afroameričke zajednice. Labov je započeo važnu reformu u obrazovnom sustavu, reformu u školstvu koja se ticala podučavanja učitelja i profesora pravilima i karakteristikama afroameričkoga engleskog vernakulara ne bi li došlo do višeg stupnja razumijevanja za određene poteškoće koje se u učenju standardnoga američkoengleskog javljaju kod pripadnika afroameričke jezično-kulturne zajednice. Labov je napravio preokret u američkome obrazovnom sustavu i zasigurno doprinio razvoju cjelokupnoga američkog društva. Bar je to bila namjera.

6. 1. Larry Hawthorne

Labov i njegovi suradnici intervjuirali su afroameričku mladež triju dobnih skupina: predadolescente, adolescente i mlade odrasle osobe, redom samoprovane *Thunder-Birds and Aces*, *Jets and Cobras* i *Oscar Brothers*. Tada 16-godišnji Larry Hawthorne iz Južnog Harlema bio je jednim od glavnih članova adolescentske skupine *Jets*, na glasu kao jedan od šestorice najboljih boraca u skupini, kao talentiran pripovjedač i kao govornik nesvakidašnje elokvencije. Njega je intervjuirao KC (Kid Chocolate), Labovljev suradnik, Afroamerikanac, koji se *Jets*-ima nadavao kao starija verzija njih samih i s kojim su mogli razgovarati prirodno, opušteno i iskreno. U nastavku se iznosi prijepis čitava razgovora koji je zanimljivim sociolingvističkim materijalom; ne samo da je Labov iz njega izvukao važne validne zaključke o afroameričkom jeziku, već je i iščitao stav prema životu, prema vrijednostima i vlastitom identitetu, te viđenje svijeta iz perspektive 16-godišnjeg Amerikanca crne boje kože.

KC: Uh what happens to you after you die, do you know?

LH: Yeah, I know. (What?) After they put you in the ground, your body turns into ah...ah bones an' shit.

KC: What happens to your spirit?

LH: Your spirit, soon as you die, your spirit leaves you.

KC: Where does the spirit go?

LH: Well, it all depend.

KC: On what?

LH: You know, like, ah, some people say if you're good an' shit, your spirit goin' to heaven, an' if you good-be bad, your spirit goin' to hell, well bullshit, your spirit goin' to hell anyway, good or bad.

KC: Why?

LH: Why? Why? I'll tell you why. 'Cause you see, doesn't nobody really know that it's a God, you know. 'Cause I mean I have seen black gods, pink gods, white gods, all color gods, and don't nobody know it's really a God, and when they be sayin' if you good you're goin' to heaven, that's bullshit.

KC: Is that so?

LH: You ain't goin' to no heaven. 'Cause it ain't no heaven for you to go to.

KC: Well if there's no heaven, how can there be a hell?

LH: I mean, yeah...hmm...well let me tell you, it ain't no hell, 'cause this is hell right here, you know?

KC: So this is hell?

LH: Yeah. This is hell right here.⁵⁵

Nastavak ovog razgovora još je zanimljiviji. Odgovor je to mladog Larryja na KC-ovo pitanje je li Bog crnac ili bijelac.

LH: But you don't really know if it's a God or not. Nobody really knows that.

KC: That's true.

LH: Nobody.

⁵⁵ Zvučni zapis te originalni Labovljevi komentari i zaključci dostupni na internetskoj stranici: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page2.aspx?id=4462>.

KC: That's true. That's true. But, just saying that there is a God. What color is he? White or black?

LH: ... He be white, man.

KC: Why?

LH: Why? I'll tell you why. 'Cause it-the average whitey out here got everything, you dig it? An' the nigger ain't got shit, you know, you understand? So um, for then, for then, or that to happen, you know it ain't no black god that's doin' that bullshit...

KC: Yeah, I got to go for that, boy!

LH: Dig it, that's square business, man!⁵⁵

Ovaj je dio Labov citirao u članku naslovljenu *Logika nestandardnoga engleskog*⁵⁶ (*The Logic of Nonstandard English*) iz 1969. godine. Bio je to njegov odgovor na dotad uvriježena mišljenja mnogih psihologa obrazovanja da afroamerička mladež nema svoj jezik i da je ono što oni govore niz emocionalnih krikova i „velikih riječi“ bez logične strukture, te da moraju naučiti govoriti standardnim engleskim prije no što mogu naučiti išta drugo. Labovljev članak postigao je ogroman uspjeh, a Larryjev pasus citiran je bezbroj puta. Ono što je Labov u članku tvrdio – a to je da je afroamerički engleski vernakular dobro oblikovan dijalekt sa svime potrebnim za logično mišljenje – među lingvistima bilo je općepoznato i prihvaćeno, ali ne i među nastavnicima i pedagozima/odgajateljima. Mišljenje da je takav oblik govora ništa drugo do zbir loših riječi i pogrešaka, te da su zbog toga sirota crnačka djeca mentalno onesposobljena – nije mrtvo ni danas.⁵⁷ Lingvistički, Labov je dokazao postojanje čvrstih sintaktičkih i drugih gramatičkih pravila u afroameričkome engleskom vernakularu, ali sociolingvistički, a to je potvrdom o ponavljajućemu gramatičkom obrascu (u ovom slučaju: o izbacivanju kopule) unutar afroameričkih jezičnih zajednica diljem Sjedinjenih Američkih Država, utvrđeno je postojanje jedinstvene, homogene gramatike.

⁵⁶ Slobodan prijevod.

⁵⁷ Slobodan prijevod s internetske stranice: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page2.aspx?id=4462>.

6. 2. Latasha Harris

Sociološki, Labov je nažalost primijetio silaznu putanju generacijskog napretka kod Afroamerikanaca, dok je kod ostatka (*mainstream*) Amerike uočena uzlazna putanja društvenog napretka. Iako je mnogošta naučio od Larryja, smatra da isti od njega nije profitirao. Štoviše, navodi da se s godinama stopa nasilnih smrti, zatvorskih osuda i siromaštva za afroameričke stanovnike centara gradova čak povećala. Također, nijedna metoda podučavanja uvedena u školski obrazovni sustav (od vremena intervjuiranja Larryja Hawthornea) do 2004. godine nije znatno poboljšala čitalačke kompetencije mladih Afroamerikanaca; i dalje su, za razliku od bijele djece, s čitanjem imali puno problema.⁵⁸ Drugi intervjuirani mladi pripadnik afroameričke zajednice iz Labovljeva članka, a koji pozornost plijeni toliko koliko i tinejdžer Larry Hawthorne, afroamerička je djevojčica imena Latasha Harris, učenica škole u zapadnoj Philadelphiji (*West Philadelphia*).

Latasha: Well, I used to be bad—well I used to be bad in first grade and kindergarten. But—and then when they come to second grade and stuff they always blame me stuff cuz they know I always do that but I always be good in second grade. I used to be bad in first and kindergarten cuz it wasn't really nothing to do, so I just be bad. Like and when they come to second grade they always blame stuff on me. And like yesterday I got blamed, because some girl hit somebody and they were jumping her and thought it was me and my friends. Me and my cousin, and my friends we—they always blame stuff on us. And that—and that's not right. And I tell my mom and my mom don't do nothing. She just said, "Be good."⁵⁹

Latasha je tipičan primjer mlade, inteligentne učenice koja sve dublje ulazi u konflikt sa školskim sustavom. U drugom razredu ima jedinicu (ocjenu *F*) iz ponašanja. Ona nije jedina: posvemašnja skupina djece koju su Labov i suradnici poučavali suspendirana je i/ili izbačena zbog tučnjave. To je problem na koji je spomenuti lingvist nastojao ukazati svojim pričama i crtanim romanima u kojima je pokušao objasniti razlog(e) čestog odabira konfliktne situacije pripadnikā afroameričke zajednice: traženje puta koji bi bio prilagođen pravilima školskog sustava, a koji bi istovremeno zadržao dostojanstvo i samopoštovanje pojedinca. Priče koje je Labov napisao ne pronalaze uvijek željeno rješenje, ali upućuju na problem. Također, u

⁵⁸ Slobodan prijevod s internetske stranice: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.

⁵⁹ Zvučni zapis te originalni Labovljevi komentari i zaključci dostupni na internetskoj stranici: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.

svakoj od priča u dijelu *Čitalački put*⁶⁰ (*The Reading Road*) fokus je na jednome određenom problemu o fonemsko-grafemskim odnosima.⁶¹

Nažalost, Latasha je izbačena iz škole. Na upit *Jesi li se ikad potukla s djetetom većim od sebe?*, Latasha odgovara:

Latasha: She said "That's why your brother dead cuz [sucks teeth] he was smoking cigarettes on the corner and stuff having-um-guns and stuff." And my brother do not have guns. All the people they say my brother was a peacemaker and they kept on talking about me-they talk-they kept on talking about my brother and [sucks teeth] I-I just gotta fight with 'em.⁶²

U nastavku razgovora, Latasha iznosi svoja razmišljanja o svijetu koji ju okružuje:

Latasha: That's why I wanna be in some other world-not other world, but I wanna be in some o-some other country, cuz around my way it's-it's drama around my way... I'm not a scared of 'em but I just want to move. ... Like my brother and my cousin dead and they kept on talking about them [sucks teeth] so I gotta fight with 'em.⁶³

U vrijeme razgovora s njom, djevojčica je imala 7 godina. Oko vrata nosila je ogrlicu s fotografijama svog brata i svoje rođakinje/svog rođaka⁶⁴ koji su godinu dana ranije smrtno ustrijeljeni. Latasha je izvrstan primjer iskrena dječjeg vapaja u stalnoj borbi s obrazovnim sustavom radi očuvanja vlastitog integriteta te, u njezinom slučaju, integriteta njoj bliskih umrlih osoba. Slijepo držanje pravila državnih (u ovom slučaju obrazovnog) sustava ne vrijedi u svim društvima jednako, a kažnjavanjem „neposlušnosti“ bez uvida u srž problema samo se održava nepovjerenje u sustav: sustav koji pojedince baca u izolaciju i očaj, ne nudeći prava rješenja i gomilajući društvene probleme. Rad Williama Labova i njegovih suradnika odnosio

⁶⁰ Slobodan prijevod.

⁶¹ Slobodan prijevod s internetske stranice: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.

⁶² Zvučni zapis te originalni Labovljevi komentari i zaključci dostupni na internetskoj stranici: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Moguće je da se radi i o ženskoj i o muškoj osobi; (engleskim) jezikom to nije specificirano.

se na primjenu akademskih istraživanja u svrhu rješavanja upravo takvih, dubljih društvenih problema.⁶⁵

⁶⁵ Slobodan prijevod s internetske stranice: <https://www.acls.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.

7. Povijesni crnački fakulteti i sveučilišta

Jedan od pokušaja da se afroameričku mladež motivira na postizanje visokog obrazovanja, povijesni su crnački fakulteti i sveučilišta (*historically black colleges and universities, HBCUs*), visokoobrazovne ustanove utemeljene u Sjedinjenim Američkim Državama prije 1964. godine u svrhu edukacije prvenstveno pripadnikā afroameričke zajednice, ali i drugih etničkih i rasnih skupina. Danas ih je u SAD-u 107.

7. 1. Sociolingvistički pristup: Stillman College (Tuscaloosa, Alabama)

Povijesni crnački fakultet Stillman (*Stillman College*) u Tuscaloosi (Alabama) fakultet je slobodnih umjetnosti, a kao školu za izobrazbu crnih svećenika osnovao ga je svećenik prezbiterijanske Crkve, velečasni Charles Allen Stillman 1876. godine. Prema riječima slavnoga afroameričkog kolumnista Billa Maxwella iz 2003. godine, Stillman je oaza za učenje (*an oasis of learning*), mjesto na koje se on, najviše zbog tamošnjih studenata, uvijek rado vraća. Dok se nekoliko drugih povijesnih crnačkih obrazovnih ustanova bori s ekonomskom krizom te im prijeti stalni gubitak radne dozvole, Stillman, koji godišnje broji otprilike 1400 studenata, nastavlja privlačiti neke od najuspješnijih afroameričkih maturanata. Kao glavni razlog uspjeha tog fakulteta, Maxwell navodi tradiciju brige/skrbi za svoje studente, visokih očekivanja i nade. Kad je kolumnist 1999. godine posjetio Stillman, tadašnji upravitelj Cordell Wynn, koji je na dužnosti bio već 15 godina, jednog je popodneva, prolazeći kampusom, neke studente pozdravio imenom te s njima kratko i porazgovarao. Nakon što je jednom studentu savjetovao da čita knjige svaki dan ako planira završiti fakultet zajedno sa svojim kolegama, Wynn je Maxwellu rekao da se na Stillmanu odvrća od pesimizma i da se odbacuju samosažaljenja i izgovori, te da se riječi poput „žrtva“ nastoje izbaciti iz vokabularā i psihā njihovih studenata. Crnačka se djeca ponovno povezuju s tradicionalnim vrijednostima koje su danas izgubljene, a daje im se brižna sredina puna nade.⁶⁶

⁶⁶ Slobodan prijevod s internetske stranice:

http://thecabin.net/stories/061103/opi_0611030033.shtml#.V8YGfK2LTIU.

Potpuno drukčiju sliku nudi isti kolumnist nekoliko godina kasnije, točnije 2007., u otvorenom pismu objavljenom u novinama *Tampa Bay Times* (Saint Petersburg, Florida) čiji je redovni kolumnist i društveni analitičar od 1994. godine. Na fakultetu Stillman radio je kao profesor novinarstva dvije godine, od 2004. do 2006., nakon čega se vratio uredništvu i novinarstvu; vrijeme podučavanja tamošnjih studenata u članku naslovljenu *Propali san* (*A dream lay dying*) smatra upravo time: jednim propalim snom, završenim u očaju, a započetim s velikim očekivanjima i nadom. Nakon što se suočio sa studentskim nedolascima na predavanja te s njihovom općom nezainteresiranošću za teme koje su im bile nuđene radi pisanja zadaća, kao i s manjkom njihova razumijevanja te pamćenja najjednostavnijih jezičnih činjenica, tadašnji profesor Bill Maxwell razgovarao je s kolegama profesorima i naposljetku odlučio pokušati studentima prići na drugi način: bliskim odnosom. Mnogi od njegovih kolega sa Stillmana često su pozivali studente u svoje domove na večere, a razgovori su bili intimni i osobne prirode: s njima su razgovarali o romantičnim vezama, o obiteljskim problemima te o financijskim situacijama. Profesori su afroameričkim studentima nerijetko zamjenjivali roditelje; bili su im prve osobe od povjerenja i prijatelji. Maxwell, međutim, s obzirom na činjenicu da je u stanu živio sam, nije želio studente pozivati k sebi, ali je išao ka kolegama profesorima kad su isti na večere pozivali studente, stoga je imao priliku privatno se družiti s njima. S vremena na vrijeme studenti bi organizirali i događaje na kampusu i izvan njega; na te događaje i profesori su bili pozvani, pa je Maxwellu i to bilo prilikama da se zbliži sa studentima. Neki su profesori dolazili i na nedjeljne mise u crkve u koje su zalazili i njihovi studenti, ali Maxwell nije religiozan pa bi takva događanja propuštao, dok je redovito dolazio na nogometne ili košarkaške utakmice. Uglavnom, svrha takvog ponašanja bila je transparentna: pridobiti naklonost studenata i steći njihovo povjerenje, biti im prijateljem i podrškom u svemu. Maxwell je nevoljko pristao na takav način podučavanja – ipak je 18 godina radio na sveučilištima u Illinoisu gdje se profesore moralo poštovati, neovisno o tome jesu li omiljeni ili omraženi, a privatni odnosi sa studentima bili su neobičnom, čak nedozvoljenom pojavom. Na Stillmanu, pak, bez personalnih odnosa bilo je nemoguće zainteresirati studente za rad; tamošnji su studenti voljeli i poštovali fleksibilne profesore s kojima su se mogli upuštati u žive rasprave i s kojima su otvoreno mogli dijeliti mišljenja, ideje i vjerovanja. Fleksibilni profesori često nisu zahtijevali pismene odgovore i ispite, dozvoljavali su polaganja loše riješenih ispita njihovim (usmenim) ponavljanjima, ispunjavanjima istih kod kuće ili usmenim prezentacijama. Bill Maxwell imao je poteškoća s fleksibilnošću, ali, od dvaju izbora koje je imao – promjenu silabusa ili „bacanje“ više od

polovice studenata – profesor se odlučio za promjenu silabusa. Počeo je predavati s osvrtom na probleme i pogreške koje bi uočio u studentskim esejima; nerijetko se više puta vraćao na iste stvari jer nekolicina studenata nije mogla svladati gradivo. Jednom se požalio kolegi rekavši mu da tetošenjem studente onesposobljuju, na što mu je kolega profesor odgovorio: „Volimo ih do smrti.“⁶⁷

Bill Maxwell na Stillman se očito nije uklopio. Tijekom jesenskog semestra u više je navrata pokušao ostvariti kontakt očima sa studentima te s njima razgovarati, ali malo bi mu njih odzdravilo; dapače, većina ih je bila namrgođena lica, a, što je Maxwella još više uznemiravalo, mnogo je studenata izgledalo tužno i nezadovoljno. Malo ih se smiješilo. Jedna od kolegica profesorica, Lucinda Coulter, potvrdila je Maxwellovo viđenje ustanovivši da je mnogo studenata došlo na fakultet s neugodnim životnim iskustvima; mnogi su ljuti, negativni i bezobrazni – neki tu i ne pripadaju. Bila je u pravu: određen broj studenata imao je kriminalni dosje, a drugi su čekali sudsku presudu za kriminalne radnje. Stillman ih je prihvatio jer se nisu mogli upisati ni na jedan drugi fakultet. Maxwell u članku navodi primjer 41-godišnjeg bruća Terryja Leeja Brocka, navodnog silovatelja kojeg su se studentice bojale, a kojeg je, tjedan dana prije zakazanog suđenja za silovanje, ustrijelila nepoznata žena u 2 sata poslije ponoći. Lucinda je Maxwellu rekla da su mnogi studenti odgajali sami sebe i svoju braću i sestre; da su odrasli prije nego što su trebali. Jedna od studentica, 25-godišnja apsolutnica novinarstva, odrastala je u različitim udomiteljskim kućama i u različitim američkim državama. Studirajući na Stillmanu, istovremeno je radila, redovno studirala te pisala za studentske novine. Ona je, prema Maxwellovim riječima, bila inspiracijom. Po završetku njezina studija, Maxwell je napisao pismo preporuke koje joj je pomoglo u pronalasku posla vezana za javne odnose u Atlanti (Georgia), a nakon izvjesna vremena, njezin je tamošnji šef Maxwellu javio da je njome jako zadovoljan te da ju na poslu može zadržati na neodređeno vrijeme. Bilo je još zadivljujućih studenata, ali većina ih je bila poklonicima hip-hop kulture te, s tim u skladu, antiintelektualnima, neodgojenima i nepristojnima. Djevojke nisu odgovarale na uvrede; odmahivale bi rukom. Nakon jednoga takvog događaja, kad je jedan student studentici rekao da je „velikoguza ružna kuja“ (“*a big-assed ugly bitch*”), ona je svoje odmahivanje rukom na uvredu Maxwellu objasnila na sljedeći način: *That fool don't mean nothing to me. He ain't nothing but a stupid brother from*

⁶⁷ Slobodan prijevod s internetske stranice:

http://www.sptimes.com/2007/05/20/Opinion/A_dream_lay_dying.shtml.

Anniston or somewhere. Studenti nisu bili zainteresirani za gostujuća predavanja poznatih novinara; više su ih zanimale aktivnosti poput stepa, afroameričkoga društvenog plesa. Ono što je bilo najtužnije i nesnosno svakodnevno gledati bilo je siromaštvo: teško je predavati studentima koji su zbog noćnih radnih smjena i/ili cjelodnevnih i cjelonoćnih skrbi za mlađu braću i sestre na predavanja dolazili neispavani, dekoncentrirani, potpuno iscrpljeni. Neki od njih svojski su se trudili oko fakultetskih obveza i redovito su pohađali predavanja. Ipak, mnogima je trebala financijska potpora kako bi sebe i svoje obitelji opskrbljivali hranom i higijenskim potrepštinama, potpora koju su od profesorā nerijetko dobivali. Sve u svemu, bilo je vrlo važno tretirati studente kao vlastitu djecu – Stillmanovo geslo oko kojeg je Maxwell bio vrlo skeptičan. U članku se još navodi učestalo razbijanje inventara u studentskim domovima, što je nekolicinu dobrih studenata tjeralo na bijeg, a vatrogascima nerijetko zadavalo teške muke. Bile su to prepreke koje Maxwell nije mogao svladati, unatoč nekolicini izvrsnih odnosno dobrih studenata; nekolicina dobrih studenata, prema njegovim riječima, ipak nije bila dovoljna.⁶⁸

7. 2. Zabranjena riječ (*the N-word*)

Iako je u prethodnim recima naglasak bio na sociologiji društvene proizvodnje afroameričke kulture na primjeru jedne primarno crnačke obrazovne institucije, jezik je nedvojbeno upisan u vrijednosti iznesene subjektivnim viđenjem jednog novinara i profesora. Afroamerički vernakular prožet je društvenim problemima crnačke zajednice i njihov je vjerni nosilac. Jezik nekog naroda odnosno dijalekt jedne zajednice prvi je i osnovni pokazatelj društvenog stanja i međuodnosā u koje zajednica (ne) ulaže napore.

Na kraju svog članka, Bill Maxwell prepričava događaj zadnjeg dana na svome dvogodišnjem radnome mjestu, kad je susreo četiri afroamerička studenta kako se druže ispred fakulteta te ih upitao zašto se ne druže negdje drugdje, na što mu je jedan od njih grubo odgovorio: *Who you talking to, old nigger?* U takvom odgovoru može se iščitati jedan od socioloških fenomena lažnoga grupnog predstavljanja – mladić je neprimjerenim obraćanjem fakultetskom profesoru potvrdio svoj status u društvu. Nazivanje pripadnika afroameričke zajednice riječju *nigger* odnosno kraticom *nigga* smatra se krajnje pejorativnim i rasističkim

⁶⁸ Ibid.

izrazom (eufemizmom) ako se njime koristi pripadnik bijele rase; s druge strane, ako se jedan pripadnik crne rase drugom pripadniku crne rase obrati spomenutim izrazom, rijetko će ga se prozivati, mada će i to na neki način označavati pripadnost afroameričkoj supkulturi i označavat će ulični govor, sleng, a na neki način i stupanj obrazovanja. Ponekad se Afroamerikanci njime služe u interpersonalnoj komunikaciji kao nadimkom koji tako označava familijarnost sugovornikā, odnosno njihova međusobnog odnosa. Učestaliji je među mlađim govornicima, najčešće tinejdžerima.

Izrazom su se u međusobnom oslovljavanju crnci koristili i u 19. stoljeću, što je zabilježeno u Higginsonovu djelu *Vojnički život u crnačkoj regimenti*⁶⁹, primjerice u 36. spiritualu naslovljenu *Vozač (The Driver)*:

*O, de ole **nigger-driver**!*
O, gwine away!
Fust ting my mammy tell me,
O, gwine away!
*Tell me 'bout de **nigger-driver**,*
O, gwine away!
***Nigger-driver** second devil,*
O, gwine away!
Best ting for do he driver,
O, gwine away!
Knock he down and spoil he labor,
*O, gwine away!*⁷⁰

Pridjevski označitelj *nigger* u ovom tekstu nosi određenu težinu: konotativno referira na mučnu povijest američkih crnačkih robova naglašavajući inferiornost svojevrsnom autoreferencijalnošću na vozačevu (i vlastitu) boju kože. Pretečom izvedenog izraza *nigger/nigga*, a to je riječ španjolsko-portugalskog porijekla koja je označavala boju kože afričkih doseljenika – *Negro*, koristile su se mnoge povijesne ličnosti poput američkog

⁶⁹ Detaljnije o tome u poglavlju 4. 1. Thomas W. Higginson: *Army Life in a Black Regiment*.

⁷⁰ <http://www.gutenberg.org/files/6764/6764-h/6764-h.htm#link2HCH0009>

povjesničara i književnika Georgea Browna Tindalla⁷¹ (1921. – 2006.) ili američkoga baptističkog svećenika i vođe pokreta za građanska prava Afroamerikanaca, Martina Luthera Kinga, Jr.⁷² (1929. – 1968.). Danas se umjesto riječi *Negro* kao etničko-rasne oznake radije rabi izraz *African American*. Autoreferencijalnost uporabe zabranjene riječi *nigger* odnosno *nigga* ima višestruko značenje. Time je afroamerički vernakular, prvenstveno u varijanti uličnog slenga s kojim ga se najčešće poistovjećuje, zatvorio svoja vrata potencijalnim govornicima „sa strane“. Jezik je stvorio krug ljudi koji se određenim izrazom smiju služiti.

⁷¹ George B. Tindall u svom se djelu *South Carolina Negroes, 1877-1900* iz 1952. godine riječju *Negroes* koristi beziznimno.

⁷² U svome najpoznatijem govoru *I Have a Dream* koristi se riječju *Negro/Negroes*. Tekst i zvučni zapis cijeloga govora dostupni na internetskoj stranici: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/mlkhaveadream.htm>.

8. Jezična ideologija: *pogrešno prepoznavanje* i „lažna svijest“

U poglavlju naslovljenu *Jezična ideologija i model jezične subordinacije* knjige *Engleski s naglaskom: jezik, ideologija i diskriminacija u Sjedinjenim Američkim Državama*⁷³ (*English with an Accent: Language, Ideology, and Discrimination in the United States*) američka lingvistkinja i spisateljica Rosina Lippi-Green (pripadnica bijele rase) ustanovljuje da je jezik – između ostaloga – fleksibilan i neprestano mijenjajući društveni alat za simbolično označavanje društvene pripadnosti. Jezične varijacije koristimo da se konstruiramo kao društvena bića, da označimo tko jesmo i tko nismo i ne možemo biti. Govornici biraju između dostupnih društveno-jezičnih varijanti; njihovi izbori grupirani su zajedno na načine koji su očiti drugim govornicima u zajednici, te koji ih pritom mogu interpretirati. Taj je proces, prema mišljenju Lippi-Green, funkcionalan i nužan dio načina na koji komuniciramo, te nije svojstvom govornog jezika koje se može birati (2012: 66). Također ističe da se od ljudi nikada ne traži da promijene boju vlastite kože, religiju, svoj spol, ali se od njih zahtijeva da potisnu ili zaniječu najučinkovitiji način kojim se mogu situirati u društvu, a to je jezik, odnosno naglasak (dijalekt). Naglasak, ističe, služi kao prva linija očuvanja reda s obzirom na činjenicu da zakon i društvene norme, a možda i prevladavajući osjećaj za moralno i etično, zabranjuju direktnije korištenje rase, etniciteta, domovine ili ekonomskog statusa. Međutim, takva jezična identifikacija često dovodi do *pogrešnog prepoznavanja*⁷⁴: *Naš identitet djelomično oblikuje prepoznavanje ili odsutnost istoga, često „pogrešno prepoznavanje“ od strane drugih, te tako osoba ili skupina ljudi može pretrpjeti stvarnu štetu ako im ljudi ili društvo zrcale sliku njih samih koja je sputavajuća, ponižavajuća ili puna prezira.*⁷⁵ U skladu s tim, jezična ideologija mogla bi se objasniti kao *promicanje potreba i interesā dominantne skupine ili klase nauštrb marginaliziranih skupina, putem dezinformiranja i pogrešnog predstavljanja tih istih nedominantnih skupina.*⁷⁶ Definicija ideologija standardnog jezika

⁷³ Slobodan prijevod.

⁷⁴ Termin *pogrešno prepoznavanje* čini mi se točnijim od uvriježenog prijevoda *krivo prepoznavanje* (nap. a.).

⁷⁵ Charles Taylor, *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition* (Princeton: Princeton University Press, 1994), 25.

⁷⁶ Eagleton (2007) nudi niz definicija ideologije, od užih do širih, s argumentima za i protiv tih definicija. Definicija koju Lippi-Green ovdje koristi spada u četvrtu razinu od pet mogućih razina inkluzivnosti u pristupu

(*standard language ideology*, *SLI*) definirana je, pak, kao predrasuda prema apstraktnome, idealiziranome, homogenome govornom jeziku koji institucije dominantnog bloka nameću i održavaju te koja kao svoj model uzima pisani jezik, no koja je prvenstveno oblikovana prema govornom jeziku više srednje klase (Lippi-Green 2012: 67). Dominantne institucije, kao što je američki obrazovni sustav, promoviraju ideju homogenoga standardnog jezika koji ima širok doseg te koji je prvenstveno jezikom bijelaca, više srednje klase, sa Srednjeg zapada. Bez obzira na to radi li se o širim društvenim i političkim pitanjima ili onim suptilnijim, bez obzira na to je li pristup prinudom ili pristankom, postoje dvije strane ovog procesa: prvo, devalorizacija⁷⁷ (obezvređenje) svega što nije (ili ne želi biti) političkim, kulturnim ili društvenim *mainstream*-om; i drugo, potvrđivanje društvenih (i jezičnih) vrijednosti dominantnih institucija. Proces jezične asimilacije na apstraktni standard potvrđuje se kao posvema prirodan, nužan i pozitivan za veće društveno dobro, ističe Rosina Lippi-Green. Ono što uistinu ostaje zagonetkom nije toliko način na koji dominantne skupine određenim skupinama ne daju dopuštenje da se njihovi vlastiti glasovi čuju, koliko upiti *kako* i *zašto te skupine pristaju na to*.

Nadalje se iznose stavovi o „lažnoj svijesti“ (“*false consciousness*”) u koju dominantne skupine zapravo ulažu napor, ne bi li izmanipulirali radničku klasu da prihvati *status quo* koji negira njihove tvrdnje i održava interese onih koji imaju vlasništvo i moć; zato što je činiti to *pravilno* i *dobro* i *zdravorazumski*. (2012: 76). Tako dolazi do devalorizacije (obezvređenja) i stigmatizacije koje su rezultatom upravo prihvaćanjem istih od strane devaloriziranih skupina; točnije: kada osobe koje govore jezicima koji su obezvrijeđeni i stigmatizirani pristanu na ideologiju standardnog jezika, oni postaju suučesnicima u širenju propagande protiv sebe samih, protiv svojih interesa i protiv svog identiteta.

Osoba koja je zbog jezika marginalizirana, odnosno društveno neprihvaćena izvan vlastite govorne zajednice, nerijetko sama počinje omalovažavati vlastiti jezik, čak i kada ga nastavlja

ideologiji. Opasnost tako širokog pristupa leži u činjenici što, kao što to Eagleton ističe, stavlja možda neprihvatljiva ograničenja na ideologiju kao na nešto što je ograničeno samo na dominantni blok.

⁷⁷ *Devaluacija*, kojim se terminom koristi prevoditeljica Matea Grgurinović u poglavlju *Jezična ideologija i model jezične subordinacije*, smatram netočnim u kontekstu u kojem se navodi. *Devaluacija*, pak, označava psihički postupak kojim se sebi ili drugima pripisuju pretjerano negativne značajke, dok bi pojam *devalorizacije* označavao opadanje, propadanje ili oduzimanje vrijednosti; obezvređivanje, što bi bilo upravo opisom navedenog postupka.

koristiti. William Labov naziva to *lingvističkom nesigurnošću* i ukazuje na proces hiperkorekcijā prema zamišljenom standardu kao na jedan od korelata tog pojma. Ideologija standardnog jezika, dakle, pruža mrežu *zdravorazumskih* argumenata u koju se govornici „manjih“ jezika mogu zaplesti na svakom koraku; u školi, na radiju, u kinu, čitajući romane, na poslu itd. oni čuju da je jezik koji ih označava kao Azijate, muslimane ili južnjake (naprimjer) ružan, nekoherentan, nelogičan. Međutim, njihovo iskustvo govori im suprotno: oni komuniciraju, i to učinkovito, s ljudima koji su im najbliži i najvažniji te koji vlastiti jezik slično označavaju. Oni čak uspijevaju komunicirati s ljudima koji ih kritiziraju, bez obzira na njihove pritužbe. Osjećaju se neugodno i nesretno zbog stvari koje govore o njihovu jeziku i o njihovoj društvenoj pripadnosti. Ono što im se, pak, obećava u zamjenu za promjenu ovakva ponašanja može biti jako zavodljivo: više novca, uspjeh, priznanje. Oni mogu pokušati promijeniti način na koji govore, obratiti pozornost na gramatička pravila na koja su upozoreni, no na fonologiju – na svoj naglasak – mogu malo ili nikako utjecati (Lippi-Green 2012: 69).

U posljednjih se nekoliko desetljeća jezična pripadnost afroameričkom vernakularu (*AAVE*, *African-American Vernacular English*) sve više naglašava; pripadnici afroameričke jezično-kulturne zajednice odbacuju proces submisivnog svrstavanja spomenutog vernakulara među (manje vrijedne) načine američkoengleskoga govora koji se jezičnom ideologijom nasilno podređuje svim ostalim američkim dijalektima (ako se o različitim govorima može govoriti kao o dijalektima u modernom smislu). Tako se, primjerice, tečaj u Južnoj Karolini na kojem se učilo kako smanjiti „crnački“ naglasak prestao održavati jer nije bilo dovoljno zainteresiranih studenata, a grupa u Wisconsinu obznanila je svoju privrženost afroameričkom vernakularu i želju da se on prepozna kao funkcionalni jezik što on i jest (Lippi-Green 2012: 69). Sâma Rosina Lippi-Green u predgovoru svoje knjige napominje da su zaključci koje iznosi u djelu odraz njezinih istraživanja i analize prikupljenih podataka te da ne bi smjeli biti odbačeni zbog njezine nepripadnosti afroameričkoj ili azijskoameričkoj jezično-kulturnoj zajednici (Lippi-Green 2012: XVII). Ograđuje se od mogućih negativnih komentara koji uključuju njeno subjektivno, osobno, odnosno empirijsko (ne)poznavanje napisane materije, čime se već naslućuje sadašnja terenska američka situacija u vezi s (ne)poznavanjem afroameričkog jezika/vernakulara odnosno afroameričke kulture uslijed (ne)pripadnosti afroameričkoj jezično-kulturnoj zajednici.

8. 1. Društveni problemi jezične ideologije: diskriminacija, devalorizacija, stigmatizacija

Razvojem demokracije i razvojem lingvistike (ponajprije sociolingvistike) polako se mijenja i percepcija dijalekata. Oni se tako više ne percipiraju kao nešto nazadno i nepotrebno, već kao nešto što čini bogatstvo ljudskog društva, a izumiranje dijalekata smatra se izumiranjem jezika samoga; razlika između nekog jezika i njegova dijalekta ionako je proizvoljna (Kapović 2006: 376). U skladu s tim, javlja se i svijest da nije u redu primjerice učenike u školama, a i općenito pojedince u društvu, diskriminirati zbog njihova organskoga govora te da govorenje o „pravilnom“ i „nepravilnom“ zapravo nema puno smisla, mišljenja je Mate Kapović u članku *Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam*. Dalje u tekstu navodi klasičan primjer pozitivna pomaka u tom smjeru: svjedočenje Williama Labova i nekolicine lingvista na suđenju u gradu Ann Arboru u američkoj saveznoj državi Michigan. Tužbu je na sudu 1979. godine pokrenulo nekoliko roditelja crne⁷⁸ djece koja su u svojim školama bila stavljena u razrede za mentalno retardiranu djecu zato što im čitanje nije baš dobro išlo. Labov je, zajedno s ostalim lingvistima, svjedočio da crna djeca imaju problema u čitanju ne zato što su zaostala, već zbog jezične barijere. Naime, crnci u SAD-u govore tzv. *African American Vernacular English*-em, odnosno afroameričkim govornim engleskim (afroameričkim vernakularom) koji se u mnogočemu poprilično razlikuje od standardnoga engleskog, odnosno od općega američkog engleskog jezika, *General American*-a. To je shvatio i sud i presudio je u korist tužiteljā te je naredio da se učitelji pouče karakteristikama AAVE-a kako bi lakše mogli poučavati crnu djecu standardnomu engleskom. Zanimljivo je pak da takva presuda nije prošla bez suprotnih mišljenja, i to među pripadnicima afroameričke jezično-kulturne zajednice. Neki su se crnci javili da je inzistiranje na AAVE-u zapravo samo način na koji se crnce i dalje izolira te na koji im se ne da napredovati. Neovisno o spomenutom događaju tako je reagirao i poznati američki crni komičar Bill Cosby. Kapović smatra da je takvo argumentiranje pogrešno – diskriminira li se koga zbog jezika, to se ne rješava tako da taj koji je diskriminiran počne govoriti drugim jezikom, nego tako da se

⁷⁸ Mate Kapović u svom tekstu koristi izraze s pridjevskom oznakom *crni/crna/crno* te imenice poput *crnac*, *crnci* itd. kao neformalni pandan često društveno i znanstveno prihvatljivijim izrazima poput *Afroamerikanac* odnosno *afroamerički/afroamerička/afroameričko*. Nazivlje se iznosi u originalnim oblicima iz Kapovićeva članka. I neki drugi lingvisti i stručnjaci koji proučavaju afroamerički vernakular (poput Johna R. Rickforda) koriste se takvim terminima, stoga smatram da ih se ne bi trebalo čitati s pejorativnim, odnosno negativnim prizvukom.

njegov prvi jezik više ne diskriminira⁷⁹, ali promjenama se često protive upravo oni čiji se položaj tim promjenama nastoji poboljšati (2006: 382). U ovome sociološkom fenomenu leže mnogi problemi koji izviru iz javne jezične i kulturne diskriminacije, devalorizacije i stigmatizacije afroameričke zajednice, kao što je kriminal bilo kakve vrste, od sitnog do krupnog kriminala, od sitnih pljački dućančića koje najčešće vode pripadnici azijske skupine ljudi (pa će se i u Hrvatskoj za jeftine dućane nerijetko reći „kod Kineza“), pa do masovnih dilerskih preprodaja i ubojstava, što će se u glavama mnogih automatski povezivati s ljudima crne rase, s američkim crncima. Ne samo to, već će, prihvaćajući situaciju u kojoj je njihov jezik podređen i devalviran, a njihovi postupci i cjelokupno ponašanje pod povećalom američkog naroda, sami Afroamerikanci u mnogim slučajevima podleći izazovima sociološke marginalizacije i negativnim očekivanjima. Danas je, prema svemu sudeći, situacija baš takva: uslijed oštrog otpora podređivanju vlastitog jezika i kulture nametnutom naddijalektu odnosno „nadkulturi“, javlja se obrnuto djelovanje ili antidjelovanje: navodno uvođenje reda u sustav i suzbijanje društveno štetnog djelovanja uzrokovana neobrazovanošću i nepoznavanjem vlastitoga „učenog“ jezika – kako čin standardizacije i jezične ideologizacije opravdavaju društvene elite – stvaraju osjećaj manje vrijednosti, nadasve (osobne) devaluacije i neprilagođenosti deprivirane skupine, u ovom slučaju afroameričke zajednice. Stvoreni negativni osjećaji sputavaju pojedince da neometano obavljaju društvene zadaće i ravnopravno sudjeluju u društvenim odlukama, što rezultira negativnim ponašanjem i odbijanjem prilagodbe. Nezadovoljni pojedinci odnosno nezadovoljne skupine odvajaju se od društveno prihvatljivih i stvaraju neprobojan krug djelovanja, u sklopu čega dolazi do otpora u obliku zajedničkog kriminala i drugih negativnih posljedica. Američko društvo ovim je psihološko-sociološkim procesima duboko podijeljeno, iako se već desetljećima nastoji stvoriti imidž o demokratskim i liberalnim Sjedinjenim Američkim Državama.

8. 1. 1. Obračuni s policijom: slučaj Michaela Browna, Jr.

S prethodno rečenim na umu može se spomenuti slučaj ubijenoga mladog (18-godišnjeg) Afroamerikanca Michaela Browna, Jr. u gradu Ferguson u američkoj saveznoj državi Missouri 9. kolovoza 2014. godine. Naime, bijeli pripadnik fergusonske policije, 28-godišnji Darren Dean Wilson, tog je dana ubio Browna ispalivši u njega 6 hitaca. Policajac je

⁷⁹ Peter Trudgill, „Dialect and Dialects in the New Europe“, u: *European English Messenger* IV/1 (1995), 44-46.

oslobođen, što je prouzrokovalo val demonstracija popraćen pljačkama dućanā te raspravama o rasizmu i brutalnosti policije. Polemika se vodila oko činjenica koje su prethodile tragičnom događaju, a tu su se priče crnaca i bijelaca koji su svjedočili na sudu razlikovale. U internetskom članku objavljenom 28. studenoga 2014. godine⁸⁰ naslovljenom *Raskrinkavanje slučaja Ferguson: Što se zapravo događa u Americi?* anonimni novinar iznosi mišljenje da rasizam, brutalnost policije i slično ne bi trebale biti glavnim temama američkog društva koje je lažno liberalno i osjetljivo na rasizam. On smatra da bi se u obzir trebale uzeti činjenice da je ubijeni Brown bio visok skoro 2 metra i težak skoro 130 kilograma, da je isti prethodno opljačkao dućan i istukao vlasnika, malenog Kineza, te da je neposredno prije incidenta istukao policajca i pokušao mu oteti oružje, nakon čega je stotinjak metara bježao. Odaje se dojam novinareva skepticizma prema svjedočenjima Brownovih prijatelja, crnaca, kao i njegovo neodobravanje razjarenosti prosvjednikā nakon što je vlasnik opljačkanog dućana objavio video u kojem se vidi kako *divovski Brown udara vlasnika dućana kako bi ga okrao*. O tome u nastavku novinar piše: *Prosvjednici, ali i liberalna Amerika, taj su potez strogo osudili te ga ocijenili „pokušajem da se Browna i sve crnce prikaže u lošem svjetlu, kao pljačkaše“, i rasizmom. Također, liberalna Amerika vidi velik problem u tome što misle da je Wilson lagao, odnosno da nije znao da je Brown prethodno opljačkao dućan: no nitko ne vidi problem u tome što ga on stvarno jest opljačkao, uz primjenu nasilja nad nekim tri puta manjim od sebe. Razum i logika nisu naročito bitni kad se borite za sveti cilj: suzbijanje rasizma. No, trebali bi biti, jer ovako stvari poprimaju obrise religijskog fanatizma i sve skupa postaje kontraproduktivno. Iz ovoga je čitljiva, ali i javno izrečena autorova osuda proglašenja rasizmom policajčevo oslobođenje, bez uvida u pozadinu događaja i, prema novinarevu mišljenju, stvarno stanje stvari. Istovremeno iznosi stav da je Amerika danas, unatoč svim naporima oko suzbijanja rasizma, podijeljena možda više nego ikad. Smatra da mladi crnci danas, pod utjecajem medija, populističkih političara i filmova poput *Odbjeglog Djanga* (2012.), sve svoje probleme kao zajednice rado svaljuju na „nepravedno bijelo društvo“. Novinar zaključuje da se okrivljavanjem tek „rasističke policije“ za sve što se događa u Fergusonu i u sličnim slučajevima zamagljuje mnogo dublji osnovni problem – problem kriminala i bandi koje zahvaćaju sve veći dio crne populacije Amerike. Iako bi se iz perspektive mnogih ovaj članak mogao učiniti rasističkim, nedvojbeno je da treba uzeti u obzir pravo na slobodu svačijeg mišljenja, a cjelokupna bi se slika trebala stvoriti od svih*

⁸⁰ <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/raskrinkavanje-slucaja-ferguson-sto-se-zapravo-dogada-u-americi-138751>

fragmenata javnog mnijenja, rezultat čega bi bio stvarni doprinos američkom društvu, bez lažnog morala i društvene hipokrizije, danas uvjerljivo dominantne sociološke pojave. Ipak, autor ovog članka možda bi se mogao osvrnuti na Labovljevo istraživanje iz 1960-ih godina i ponovno razmisliti o razlozima proširenosti kriminala među afroameričkim uličnim zajednicama te o stvarnim problemima američkog društva: društvenoj jezično-kulturnoj stratifikaciji te nezadovoljavajućem i neujednačenom obrazovnom sustavu koji pojedince odbacuje umjesto da pristup prilagodi njihovim potrebama i njihovom načinu života.

8. 2. Razumijevanje predrasuda: kategoričko mišljenje

Predrasude – prošireni i ustaljeni, unaprijed postavljeni stereotipni sudovi zasnovani na nedokazivim tvrdnjama i lažnim autoritetima⁸¹ – najčešće se odnose upravo na rasnu pripadnost, naročito u multikulturalnoj zajednici kao što je američko društvo. Rasne predrasude intrigantno su sredstvo proučavanja ljudskog ponašanja, kao što su to i jezične predrasude koje se, u skladu s postojećim (nestalnim) diskursima moći, neprestano mijenjaju. Ono što je govor crnaca nekoć značio, inferiornost njegova govornika, odnosno rasnu podređenost, danas znači pripadnost jednoj zajednici i odcjepljenje.

Vežu između predrasuda i kategoričkog mišljenja prvi je istražio američki psiholog Gordon Willard Allport (1897. – 1967.) u svojoj knjizi *Priroda predrasuda (The Nature of Prejudice)* iz 1954. godine. Iako je prepoznao emocionalne, društvene, ekonomske i povijesne dimenzije predrasuda, tvrdio je da su predrasude dijelom izdanak normalnoga ljudskog funkcioniranja. U često citiranu pasusu knjige napisao je: „Ljudski um mora razmišljati pomoću kategorija. ... Jednom oblikovane, kategorije su osnova normalnog prejudiciranja (prethodnog zaključivanja). Ne možemo nikako izbjeći taj proces. Uredno življenje ovisi o tome.“⁸² Unatoč koristi od kategorija u svakodnevnom životu, one, prema mišljenju mnogih stručnjaka, mogu biti razarajuće: kad se ljudi lažno izoliraju od okoliša/okoline, od životinja i prirode, ili jedni od drugih. Kako bi se ovo stajalište živo prikazalo, potrebno je samo pogledati društvenu konstrukciju rasnih kategorija. U Sjedinjenim Američkim Državama, primjerice, najmanje 75% Afroamerikanaca bjelačkog je porijekla, a 1-5% gena američkih

⁸¹ Definicija s Hrvatskoga jezičnog portala.

⁸² Slobodan prijevod iz: Gordon Willard Allport, *The Nature of Prejudice* (Cambridge, Mass: Addison-Wesley Pub. Co, 1954), 20.

bijelaca potječu od afričkih predaka (Davis, 1991). S biološke točke gledišta, dakle, crnci i bijelci čine kontinuum, a ne dihotomiju. Ipak, pogrešno (lažno) uvjerenje o čistoći rasnih kategorija omogućilo je bijelcima da se stoljećima ponašaju superiorno nad crncima, ne shvaćajući da u mnogim slučajevima štete potomcima osoba bijele rase.⁸³

⁸³ Slobodan prijevod s internetske stranice: <http://www.understandingprejudice.org/apa/english/page4.htm>.

9. Oblikovanje javnog mišljenja: mediji

Mnoge su javne ličnosti crne rase javno govorile o problemima s kojima se Afroamerikanci u Americi i u svijetu od rođenja suočavaju te su nastojale utjecati na društveno mišljenje i kolektivnu svijest. U radu se iznose tek neka važna imena koja su uvelike utjecala na američko društvo, ali i na širu javnost.⁸⁴

9. 1. Hip-hop glazbena scena: 2Pac

Zasigurno jedna od najutjecajnijih ličnosti iz svijeta glazbe u Sjedinjenim Američkim Državama bio je (i još uvijek jest) afroamerički reper, tekstopisac, glumac i aktivist te po mnogima najveći izvođač hip-hop glazbe svih vremena, Tupac Amaru Shakur ili, kraće, 2Pac (pravo ime: Lesane Parish Crooks). Rođen je 16. lipnja 1971. godine u pretežno afroameričkom predgrađu New Yorka – Harlemu, što je utjecalo na njegov svjetonazor i kasniji aktivistički angažman. S obitelji se selio nekoliko puta: iz Harlema u Brooklyn, iz Brooklyna u Baltimore (Maryland, istočna obala SAD-a) te iz Baltimorea u Oakland (Kalifornija, zapadna obala SAD-a). Umro je u Nevadi, u Las Vegasu, 13. rujna 1996. godine, nakon što je na njega počinjen atentat 6 dana ranije. Iako mnogi opovrgavaju njegovu smrt, uvjereni da je još uvijek živ, takvo je mišljenje uglavnom odbačeno.

Zaokupljen socijalnim i osjećajnim temama, 2Pac je uveo novost u svijet hip-hop kulture. Velik dio njegovih pjesama progovara o ratovima uličnih bandi istočne i zapadne obale SAD-a (on je bio članom kalifornijskih uličnih bandi), što je jednom od osnovnih tema afroameričkih hip-hop glazbenika, ali se u suštini njegova opusa progovara o dubokoj podijeljenosti američkog naroda, kao i o društvenoj nepravdi koja se javlja u svim aspektima života u Sjedinjenim Američkim Državama. Govori se o manjkavosti institucija poput školskog (obrazovnog) sustava te o društvenim nepravdama ukorijenjenim u sve aspekte života.

⁸⁴ Imena i naslovi koji se iznose u radu proizvoljni su i nasumični, a odraz su subjektivnih zapažanja pojedinca iz europske perspektive (nap. a.).

Njegov je govor⁸⁵ izvrstan primjer homogenosti u postojanju afroameričkog vernakulara. U intervjuu s Edom Gordonom iz 1994. godine 2Pac otvoreno govori o problemima rasne nejednakosti te o učestalim sukobima s policijom koja je upravo najvećim uzrokom osjećaja nepravde i rasne diskriminacije. Nesigurni pripadnici afroameričke zajednice tako će se grupirati u ulične bande u kojima će se osjećati sigurnije (tako je, pak, i s pripadnicima drugih etničkih manjina u SAD-u, npr. Azijatima i Meksikancima), a nerijetko će nositi i oružje zbog kojega će, s druge strane, policajci (uglavnom pripadnici bijele rase) na njih nasrtati s manje oklijevanja. 2Pac opravdava nošenje vatrenog oružja upravo osjećajem ugroženosti vlastitog života.

Često se služi retoričkim pitanjem-poštapalicom *You know I'm sayin'*⁸⁶ kojom se, između ostaloga, njegov govor uvrštava u jezični stratum sleng. Što je u razgovoru s intervjuistom napetiji, to češće rabi spomenutu „slengovsku“ poštapalicu, kao da time brani sebe i one u čije ime govori. Već u samoj fonetici i fonologiji njegov je izgovor klasificiran pod afroamerički vernakular, ali uočava se to na svim jezičnim razinama. Koristi glagolski oblik *ain't*, a glagol *doing* odnosno *doin'* izgovara kao [duin]. Rabi i duplu negaciju. Spoj njegova homogenoga afroameričkog jezičnog izraza i njegova transparentna svjetonazora reprezentativnim je uzorkom unutarnjega sociolingvističkog aktivizma:

*You know I'm sayin'. I never wanted to be no star. This ain't my job. (...) You know I'm sayin'. If you not cheerin' for me for what I'm doin', no cheer for me! Don't cheer cuz you think I'm cute. You know I'm sayin'. Screw that! Cheer for me for what I'm doin', for what I stand for. And when I go to jail, you should cheer louder! You know I'm sayin'. Cuz I'm, I'm standin' up for what I do! I'm not robbin' nobody, not stealin' from nobody, I never took nothin'. Everything I do, I do to represent my people. I do becuz I think this is what they want me to do.*⁸⁷

⁸⁵ Dijelovi govora izvučeni iz intervjua s Edom Gordonom iz 1994. godine dostupnog na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=HWNwvBrUUGQ>.

⁸⁶ Prijevod na hrvatski jezik: *Znaš što govorim?* ili *Znaš na što mislim?*

⁸⁷ Zvučni zapis dostupan na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=HWNwvBrUUGQ> (11:52 – 12:17).

9. 2. Jazz glazbena scena: Nina Simone, Billie Holiday

Nadimka High Priestess of Soul odnosno Visoka svećenica soula, Nina Simone (pravo ime: Eunice Kathleen Waymon) značajna je afroamerička kantautorica, pijanistkinja i aktivistica za građanska prava, a uskoro će postati i osvajačica Grammy glazbene nagrade za životno djelo: *Lifetime Achievement Award* (jedan je Grammy osvojila 2000. godine). Samu sebe vidjela je kao izvođačicu „crnačke klasične glazbe“, ali ju se najčešće kategorizira kao jazz glazbenicu, iako njezino glazbeno stvaralaštvo pokriva različite glazbene žanrove: jazz, soul, američku narodnu glazbu, ritam i blues (ili: R&B, R'n'B, RnB), gospel i pop, a sve uz klasičnu osnovu. Rođena je 21. veljače 1933. godine u Tryonu u Sjevernoj Karolini, a umrla je u Carry-le-Rouetu u Francuskoj 21. travnja 2003. godine.

Ona je glazbom izražavala svoje osjećaje, a njeni su koncerti bili pravi događaj (*happening*): tijekom jednog koncerta ona bi istovremeno igrala ulogu pjevačice, pijanistkinje, plesačice, glumice, aktivistice, terapeutkinje i pacijentice, a upravo su joj kraljevsko držanje i nadmoćno držanje na pozornici priskrbili titulu Visoke svećenice soula. Sa svojom je publikom često razgovarala tijekom koncerata, a držala je i monologe. Rijetkost nije bila ni tišina koju bi uključivala kao glazbeni element.

Svoj je afroamerički vernakular čuvala i njime otvoreno govorila o „crnoći“ (*Blackness*) pa u intervjuu naslovljenu *That Blackness*⁸⁸ govori o crncima kao o najljepšim ljudima na svijetu, i izvana i iznutra. Snažno naglašavajući riječ *black/Black* kao rasno-kulturalnu kategoričku oznaku, ona ističe afričko porijeklo crnih američkih doseljenika i bogatu inherentnu kulturu koja je svim Afroamerikancima imanentna, kao što je to i njihov govor i njihova ljepota. Ona želi osvijestiti svoj narod o njihovu porijeklu i želi u njima probuditi znatiželju o istome, smatrajući kako je ono bitno i ono značajno već u njima samima i kako samo mora naći način da izađe na vidjelo. Često je obilazila većinski bjelačka sveučilišta i razgovarala s tamošnjim crnačkim studentima ne bi li im pružila podršku i razumijevanje, shvaćajući s kakvim se teškoćama i nepravdama suočavaju, naročito s obzirom na neugodno iskustvo na vlastitoj koži; prema njenim riječima, na temelju svoje boje kože i spola nije bila primljena na glazbeni institut Curtis Institute of Music u Philadelphiji. Samo dva dana prije smrti, isti joj je dodijelio počasnu diplomu.

⁸⁸ Dostupno na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=c3ClwX7oyXk>.

Jedna od najsnažnijih pjesama u kojima se Nina Simone dotiče socijalnih i emocionalnih prepreka u postizanju samorealizacije, a koja ima duboku i znakovitu poruku za cijelo čovječanstvo, singl je s albuma *'Nuff Said* iz 1968. godine – *Ain't Got No, I Got Life*. U naslovu je upotrijebljen afroamerički oblik *ain't* s duplom negacijom te oblik *got* u značenju „imati“ koji najčešće rabe Afroamerikanci. Cijeli je naslov, dakle, simboličnom oznakom adresata pjesme. Nina u pjesmi nabraja sve ono što nema: dom, cipele, novac, (visoki) stil (*class*), suknje, džemper, parfem, krevet, intelekt (*mind*), majku, kulturu, prijatelje, školovanje (*schooling*), ljubav, ime, kartu, znak/simbol (*token*), boga. U različitim se verzijama javljaju i vjera, otac, brat, djeca, tetke, stričevi, država, voda, zrak, cigarete (*smokes*), vino. Pita se što ima (*And what have I got?*) i zašto je uopće živa (*Why am I alive anyway?*), na što je odgovor: kosu, glavu, mozak, uši, oči, nos, usta, osmijeh, jezik (*tongue*), bradu, vrat, sise (*boobs/boobies*), srce, dušu, leđa, spol, ruke, šake, prste, noge, stopala, nožne prste, jetru, krv, život i slobodu. Iz te, kao i iz drugih pjesama, izvire njezin pogled na svijet i iznosi se poruka.

Na nju je, kao i na mnoge druge, jako utjecala Billie Holiday (1915. – 1959.), jedna od najznačajnijih jazz glazbenica svih vremena poznata i pod nadimkom Lady Day (pravo ime: Eleanor Gough McKay), Afroamerikanka koja se tijekom svog života od rođenja suočavala s brojnim životnim problemima prouzrokovanim siromaštvom i duboko podijeljenim američkim društvom. Nina Simone tako je obradila i jednu od Billieinih najdojmljivijih i najpotresnijih pjesama *Strange Fruit* (*Neobično voće*) u kojoj se govori o vješanju crnaca na južnjačka stabla topole, uslijed čega njihove oči bivaju izbočene, a usta iskrivljena.

9. 3. Televizijski prikaz: filmovi, serije

Afroamerički vernakular osnovica je (rasne) segregacije koju pripadnici afroameričke kulture snažno osjećaju, a kojom je društvo SAD-a podijeljeno u svim segmentima javnog, ali i privatnog djelovanja; tako će se nastojanjem izbjegavanja tipičnih crnačkih riječi ili izraza, ili samog izgovora, i unutar afroameričkih obitelji nastojati djelovati na svijest pojedinca o vlastitoj vrijednosti i ulozi u društvu.

U filmu *Lakeview Terrace* (2008.) umirovljeni afroamerički policajac Abel Turner (Samuel L. Jackson), koji se žestoko protivi međurasnoj romantičnoj vezi svojih novih susjeda (pripadnica crne rase i pripadnik bijele rase) i prouzrokuje im mnogo problema, na početku filma svom sinu zabranjuje nošenje dresa Los Angeles Lakersa s brojem 24, govoreći kako je

više puta rekao da ne podržavaju tog igrača (misleći pritom na Kobea Bryanta, jednog od najboljih afroameričkih košarkaša svih vremena), već Shaqa (Shaquillea Rashauna O'Neala), njegova najvećeg rivala. U sceni koja slijedi on ispravlja tipični afroamerički govor svoje kćeri koja za stolom na ušima nosi slušalice, a koja na njegovo pitanje *What's the rule?*⁸⁹ ironično odgovara *I don't know, you **got** so many*⁹⁰, upotrebljavajući glagolski oblik *got* na mjestu gdje standardni američkoengleski jezik zahtijeva oblik *have*. Primjer je to djelovanja javne stigmatizacije afroameričkog vernakulara i na privatne živote, a ne samo na javne sektore.

U filmu *The Tenants* (2005.) u kojemu dva muškarca nastoje napisati roman, od kojih je jedan Židov, a drugi Afroamerikanac, govori se o različitom načinu doživljaja književnosti pripadnikā bijele i crne rase. Oba pisca nastoje dovršiti svoja djela; židovski romanopisac Harry Lesser (Dylan McDermott) iza sebe već ima dva romana, od kojih jedan uspješan, dok Willie Spearmint (Cordozar Calvin Broadus, Jr., poznatiji pod nadinkom Snoop Dogg) piše djelo za „svoje ljude“. Smatra da „bijela“ i „crna“ književnost nisu iste i da im se treba pristupiti na različite načine, otvoreno ističući kako on nema namjeru pisati onako kako predlaže spisateljsko društvo koje je prvenstveno bijele boje kože. Willie je nagao; ne vjeruje bijelcima i ne podnosi dobro kritiku Židova Harryja Lessera koji mu prepravlja rukopis i savjetuje ga kako bi trebao pisati te što u njegovu tekstu nije dobro. Harry smatra da se „crnačko iskustvo“ (*Black experience*) ne može pretočiti u književnost, s čime se Willie ne slaže: *Black fiction ain't White. It can't be! We feel different, we write different, our chemistry is different*⁹¹. Njihovi su svjetonazori različiti. Williejev adresat njegov je narod: *I write for the souls of all the Black people crying out that we ain't gonna be slaves in this country no more*⁹². Na nekim mjestima u filmu rabe drukčije izraze za istu stvar – Willie će tako reći *smooth*, dok će Harry reći *slow* (opreka poput *lagana* i *spora stvar* za, npr., pjesmu). Tenzije između njih sve su veće, a situaciju dodatno zahuktava Harryjev odnos s Williejevom (bijelom) djevojkom Irene koja s vremenom napušta Willieja i upušta se u romantični odnos s Harryjem, što rezultira tragičnim i nasilnim završetkom. U filmu se Afroamerikanca Willieja prikazuje kao temperamentnoga, nasilnoga i uskogrudnoga privremenog naseljenika gotovo

⁸⁹ Prijevod na hrvatski jezik: *Koje je pravilo?*

⁹⁰ Prijevod na hrvatski jezik: *Ne znam, imaš ih previše.*

⁹¹ Prijevod na hrvatski jezik: *Crna proza/književnost nije Bijela. Ne može biti! Osjećamo različito, pišemo različito, naša je kemija različita.*

⁹² Prijevod na hrvatski jezik: *Ja pišem za duše svih crnaca koje viču kako više nećemo biti robovi u ovoj zemlji.*

napuštene zgrade, tako da cjelokupna slika i nije toliko realna, a probleme prouzrokovane rasizmom i kategoričkim mišljenjem ne rješava, već upravo suprotno: sve su ljudske mane pretočene u lik Willieja Spearminta. Na jednome mjestu Willie će reći kako piše isključivo radi novca, dok Harry u pisanju vidi umjetnost i mogućnost besmrtnosti. U opreci je to s Williejevim riječima o pisanju za svoj narod. Film je tako u mnogočemu zrcalnom slikom stereotipiziranja i stigmatizacije.

U televizijskim serijalima nerijetko se Afroamerikance prikazuje kao ulične gangstere i/ili pripadnike uličnih bandi koji uvijek imaju problema sa zakonom. Vrlo eksplicitno o problemu velike stope kriminala među mladim crncima te o njihovim stalnim sukobima sa zakonom govori se u serijama poput dramske serije *Oz* (6 sezona, 1997. – 2003.) i kriminalističke dramske serije *The Shield* (*Na rubu zakona*, 7 sezona, 2002. – 2008.).

U seriji *Oz* radnja se odvija u američkom zatvoru Oswald State Correctional Facility (skraćeni naziv: *Oz*), najvjerojatnije u saveznoj državi New York, i to uglavnom u eksperimentalnoj zatvorskoj rehabilitacijskoj jedinici „Smaragdni grad“ (*Emerald City*). U zatvoru su brojni zatvorenici s različitim stupnjevima krivičnih djela: od preprodaja droge, oružanih pljački, do višestrukih ubojstava. Zatvorenici su podijeljeni u skupine u kojima se osjećaju sigurnije, a dvije su skupine crnaca: jednu čine „muslimani“ (*The Muslims*) koji se protive rasizmu, brutalnosti kojom se tretiraju zatvorenici, homoseksualnosti i nepravdi američkoga pravnog sustava, a drugu skupinu isključivo crnih zatvorenika čine „gangsteri“ (*The Gangsters* ili *The Homeboys*). Skupina gangstera u zatvoru se najviše bavi dilanjem i konzumiranjem droge, a skloni su i međurasnim sukobima. Većina njih sklona je nasilju, prodavanju (dilanju) i konzumiranju droge, impulzivnog je karaktera, a velika većina sklona je homoseksualizmu. Jednu od skupina u zatvoru čine i „arijci“ (*The Aryans*), skupina s izrazito pronacističkim (rasističkim i antisemitskim) stavovima. Zahvaljujući njima, ali i drugim zatvorskim skupinama koje ih ugrožavaju, „gangsteri“ su oprezni, nepovjerljivi i prilično homogeni, a uglavnom su u sukobu i s „muslimanima“ koji se protive njihovom načinu života i ophođenja s drugim zatvorenicima. Djeluju procrnački: njihov je cilj svrgnuti bijelce sa svih važnih funkcija u rukovođenju institucije i na iste postaviti crnce. Većina njih služi se afroameričkim vernakularom kao jednim od prepoznatljivih obilježja i sigurnosnom propusnicom za ulazak u skupinu. Jedan od članova, *Arnold Poet* (*Pjesnik*) Jackson (Craig Grant, poznatiji kao muMs

da Schemer), na afroameričkom vernakularu tijekom svih sezona zatvorenicima čita svoje pjesme koje uglavnom govore o društvenim nepravdama, lošim zatvorskim uvjetima i odnošenju prema zatvorenicima te o najčešćim porocima u Ozu: cigaretama⁹³, drogi, nasilju i pornografiji. S druge strane, tu je upravitelj zatvora, Leo Glynn (Earnest Lee „Ernie“ Hudson), Afroamerikanac koji se gotovo uopće ne služi afroameričkim vernakularom, držeći se postrani po pitanju međurasnih odnosa i nastojeći se prikazati nepristranim u svim rasnokonfliktnim situacijama. Ipak, u razgovoru s crnačkim vođom „muslimana“ Kareemom Saïdom (Eamonn Walker) koji se bori protiv korumpiranoga i nepravednoga pravnog sustava kojeg je Glynn dio, potonji mu se obraća rečenicom *Don't fuck with me, my brother*⁹⁴, čime mu daje do znanja da se on kao Afroamerikanac unutar državnog sustava ne osjeća ugroženim.

U seriji *The Shield* (*Na rubu zakona*) crnci su uglavnom prikazani kao članovi uličnih bandi koji su skloni nasilju, posjedovanju oružja te preprodaji i/ili konzumaciji droga. Često su i intelektualno slabiji od korumpiranih policajaca koji čine glavnu policijsku jedinicu u borbi protiv kriminala, u najvećoj mjeri prouzrokovani upravo (međusobnim) sukobima crnačkih uličnih bandi. Njihov je jezik ulični sleng i razlikuje se od jezika Afroamerikanaca koji rade kao policajci. Fonologija je slična, kao i dio vokabulara, ali obrazovani Afroamerikanci uglavnom se služe dijalektalno neobojenim jezičnim stratusom. Manji je broj „crnih“ policajaca u losandželeskoj policijskoj jedinici, a među njima je i detektivka Claudette Wym (Carol Christine Hilaria „C. C. H.“ Pounder), jedna od rijetkih nekorumpiranih likova u seriji i moralna vertikala cjelokupnog serijala.

⁹³ Pjesma o cigaretama dostupna na internetskoj stranici: <https://www.youtube.com/watch?v=g60GEOXb2qc>.

⁹⁴ Prijevod na hrvatski jezik: *Ne zajebavaj se sa mnom, brate*.

10. Zaključak

Afroamerički govorni engleski jezik mora se promatrati kao dijalekt ili varijanta američkoengleskog jezika odnosno američkog naddijalekta. Iako je njegov značaj do 1970-ih godina u školskom sustavu i edukaciji bio odbacivan i zanemarivan kao relevantan, a afroamerička djeca u školama stigmatizirana i pogrešno prosuđivana kao manje sposobna u učenju standardnoga (američko)engleskog jezika, od 1990-ih se godina sustavno radi na promicanju važnosti afroameričkog vernakulara u imanentnoj gramatici afroameričke djece. *AAVE* se i dalje često promatra kao govor ulice, jezik repera i gangstera, odnosno uličnih bandi, pa je posao sociolingvisti osvještavati o važnosti i snazi društva i njegova mišljenja u svim aspektima sociologije i lingvistike. Marginalizacija se uvijek provodi „odozgo“ s namjerom različitih kategorizacija koje pogoduju samo onima koji od društvenih nejednakosti imaju koristi. Društvo kao takvo od toga nikad nije profitiralo i nikad neće.

Iako se o povijesti afroameričkog vernakulara počinje govoriti tek prisilnim dolaskom afričkog ljudstva na američko tlo, potrebno je lingvistički se osvrnuti na polazne jezike-matice čije su lingvističke karakteristike (od fonetsko-fonoloških do leksičko-sintaktičkih) nedvojbeno utjecale na stvaranje novoga jezičnog stratusa. Iako i dan-danas postoje mnoge teorije o postanku i širenju jezika crnačkoga američkog stanovništva, jedno je sigurno: njihov je govor govor s vlastitim jezičnim pravilima i sadrži imanentnu gramatiku. Nije to „iskvaren“, „pogrešan“, „nepristojan“ jezik ulice, već lingvistički normiran dijalekt, često definiran pojmovima sociolekt odnosno etnolekt. Do pojave Williama Labova i njemu sličnih sociolingvisti, govor Afroamerikanaca izjednačavao se s neobrazovanošću, siromaštvom, a time i drogom te kriminalom. U školama se, prilikom učenja standardnoga američkoengleskog jezika, govor afroameričkog stanovništva nije uzimao u obzir, a crnačka djeca imala su puno više problema sa svladavanjem standardnoga jezičnog oblika od bjelačke djece. Afroamerička su se djeca smatrala mentalno slabijom i time sporijom u učenju i napredovanju. U skladu s tim, imala su lošije rezultate u školskim testovima i iz obrazovnih ustanova izlazila su nezadovoljna i frustrirana, a deprivacija među afroameričkim stanovništvom rasla je i tvorila začarani krug nezadovoljstva zbog školskog neuspjeha, te daljnjim neuspjehom u pokušaju penjanja po društvenoj ljestvici uslijed neuspjeha s obrazovnim sustavom. Danas se, zahvaljujući sociolingvistici, puno više Afroamerikanaca upisuje na fakultete i zapošljava na visokim pozicijama s mogućnošću napretka i općenitog

poboljšanja životnih okolnosti afroameričkog stanovništva. Ipak, i dalje se osjeća duboko ukorijenjena podjela američkog društva koja se svakodnevno tematizira u različitim oblicima javnog prikazivanja. Mediji su još jedan pokazatelj društvene nejednakosti i podijeljenosti među stanovništvom SAD-a. Ipak, društvo se neprekidno razvija i sve je lakše javno govoriti o socijalnim problemima i manjkavostima sustava kojih je crnačko stanovništvo dio. Činjenica je da je mnogo onih koji u 21. stoljeću i dalje smatraju pripadnike bijele rase superiornima nad svim drugim rasama, stoga ne čudi da se i dalje često vrši nepravda prema afroameričkom stanovništvu od strane policije i drugih državnih službenika, a njihov se vernakular devalorizira i marginalizira. Napredak je moguć tek uz nastavak rada sociolingvistā i drugih znanstvenika koji svojim istraživanjima i empirijskim podacima mogu utjecati na mišljenje javnosti te prokazivati pogrešne i štetne stavove koji dijele i razaraju društvo.

11. Popis literature

1. Allport, Gordon Willard. 1954. *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley Pub. Co.
2. Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
3. Bucholtz, Mary. 1999. „You Da Man: Narrating the Racial Other in the Production of White Masculinity“, u: *Journal of Sociolinguistics*, 3 (4). 443-460.
4. Bucholtz, Mary. 2011. *White Kids: Language, Race, and Styles of Youth Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Clyne, Michael. 2000. „Lingua Franca and Ethnolects in Europe and Beyond“, u: *Sociolinguistica*, 14. 83-89.
6. Cutler, Cecelia. 2008. „Brooklyn style: Hip-hop markers and racial affiliation among European immigrants in New York City“, u: *International Journal of Bilingualism*, 12 (1/2). 7-24.
7. Davis, Floyd James. 1991. *Who is Black?: One nation's definition*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
8. Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: An Introduction*. London – New York: Verso.
9. Fickett, Joan G. 1972. „Tense and Aspect in Black English“, u: *Journal of English Linguistics*, 6 (1).
10. Fought, Carmen. 2006. *Language and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Green, Lisa J. 2002. *African American English: A Linguistic Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Higginson, Thomas Wentworth. 2002 (¹1870). *Army Life in a Black Regiment: and Other Writings*. Penguin Books Ltd. (Penguin Classics).

13. Howe, Darin M. & Walker, James A. 2000. „Negation and the creole-origins hypothesis: evidence from early African American English“, u: *The English History of African American English* (ur. Shana Poplack). Oxford & Malden: Blackwell Publishers. 109-140.
14. Kapović, Mate. 2006. „Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam“, u: *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova : zbornik* (ur. Jagoda Granić). Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL. 375 – 383.
15. Labov, William. 1972. *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
16. Lippi-Green, Rosina. 2012 (¹1997). *English with an Accent: Language, Ideology, and Discrimination in the United States*. New York: Routledge. Prijevod: Grgurinović, Matea. 2013. „Jezična ideologija i model jezične subordinacije“, u: *Jat, časopis studenata kroatistike*, I/1. Zagreb: Klub studenata kroatistike Skup. 45-56.
17. McWhorter, John Hamilton V. 2001. *Word on the Street: Debunking the Myth of a “Pure” Standard English*. New York: Basic Books.
18. Taylor, Charles. 1994. *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
19. Trudgill, Peter. 1995. „Dialect and Dialects in the New Europe“, u: *European English Messenger*, IV/1.
20. Winford, Donald. 1992. „Back to the past: The BEV/Creole connection revisited“, u: *Language Variation and Change*, 4 (3).
21. Internetska stranica: <http://hjp.znanje.hr/>.
22. Internetska stranica: <https://www.census.gov/prod/cen2010/briefs/c2010br-06.pdf>.
23. Internetska stranica:
<https://www.census.gov/library/publications/1821/dec/1820a.html>.
24. Internetska stranica: <http://www.census.gov/history/pdf/slavedensitymap.pdf>.

25. Internetska stranica: http://www.census.gov/history/pdf/1860_slave_distribution.pdf.
26. Internetska stranica: https://en.wikipedia.org/wiki/African_American_Vernacular_English.
27. Internetska stranica: <http://www.linguisticsociety.org/content/what-ebonics-african-american-english>.
28. Internetska stranica: <http://www.gutenberg.org/files/6764/6764-h/6764-h.htm#link2HCH0009>.
29. Internetska stranica: <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/wpahome.html>.
30. Internetska stranica: <http://www.learnnc.org/lp/editions/nchist-antebellum/5339>.
31. Internetska stranica: <http://xroads.virginia.edu/~hyper/wpa/HUGHES1.HTML>.
32. Internetska stranica: <https://lambdafu.net/pdf/slave-songs-1.0-alpha.pdf>.
33. Internetska stranica: <https://www.acsl.org/publications/audio/labov/page2.aspx?id=4462>.
34. Internetska stranica: <https://www.acsl.org/publications/audio/labov/page3.aspx?id=4462>.
35. Internetska stranica: http://thecabin.net/stories/061103/opi_0611030033.shtm#.V8YGFk2LTIU.
36. Internetska stranica: http://www.sptimes.com/2007/05/20/Opinion/A_dream_lay_dying.shtml.
37. Internetska stranica: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/mlkihadream.htm>.
38. Internetska stranica: <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/raskrinkavanje-slucaja-ferguson-sto-se-zapravo-dogadalo-u-americi-138751>.
39. Internetska stranica: <http://www.understandingprejudice.org/apa/english/page4.htm>.

Videozapisi:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=OHOVS YK4c88>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=Lk iqQ fYppB8>
3. <https://www.youtube.com/watch?v=HWNwvBrUUGQ>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=c3ClwX7oyXk>
5. <https://www.youtube.com/watch?v=g60GEQ Xb2qc>

12. Sažetak

Sociolingvistički pristup afroameričkome govornome engleskom jeziku

U ovom radu afroamerički govorni engleski jezik odnosno afroamerički vernakular prikazuje se iz dviju isprepletenih perspektiva: lingvističke i sociološke. U obzir se uzimaju znanstveni radovi različitih sociolingvista, poput Williama Labova, Johna R. Rickforda i mnogih drugih, kao i novinski članci koji služe kao potkrepa iznesenih tvrdnji o javnome mnijenju i društvenoj problematici unutar američkog društva. Govor američkih crnaca promatra se i iz povijesne perspektive koja objašnjava društvenu stratifikaciju afroameričkog stanovništva. Iznosi se cjelokupna sociolingvistička problematika različite nomenklature koja se odnosi na afroamerički govorni engleski jezik. U radu se iznosi nekoliko medijski poznatih ličnosti, a pripadnika afroameričke (govorne) zajednice, koji su svojim utjecajem doprinijeli razumijevanju AAVE-a (*African American Vernacular English*-a).

Ključne riječi: afroamerički govorni engleski jezik, afroamerički vernakular, *Ebonics*, sociolingvistika

African American Vernacular English: a Sociolinguistic View

This paper represents African American Vernacular English regarding the two intertwined perspectives: the linguistic one and the sociological one. It considers scientific work from many different sociolinguists, such as William Labov, John R. Rickford, etc., as well as newspaper articles which are used to support the claims about public opinion and social issues within American society. The speech of American Blacks is observed from the historical perspective, too, which explains social stratification of African American population. The paper also brings forth the sociolinguistic issues of various appellation regarding the African American Vernacular English. Some of the famous media figures that are part of African American (speech) community are also mentioned in this work, because of their influence towards understanding AAVE (*African American Vernacular English*).

Key words: African American Vernacular English, *Ebonics*, Sociolinguistics